

633119

ELEMZÉSEK TANULMÁNYOK

9

A művészettörténet- tudomány helyzete

Magyar Tudományos Akadémia

BUDAPEST

ELEMZÉSEK
TANULMÁNYOK
9

A művészettörténet- tudomány helyzete

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEÉMIA
BUDAPEST 1983

MTAK

0 00002 19051 8

633119

A kiadványsorozatban az Akadémia testületi és igazgatási szervei által készített, határozattal, állásfoglalással lezárt kutatópolitikai, kutatósszervezési tanulmányok, tudományági, -ágazati helyzetelemzések, prognózisok, koncepciók, tervtanulmányok, valamint az Akadémiát ismertető írások látnak napvilágot. Az első húsz számban az 1976–1981 között készült, ma is értékesnek tekinthető, időtálló információkat tartalmazó anyagok kapnak helyet.

A sorozat az MTA főtitkárának a nem hivatalos kiadói tevékenység útján készített akadémiai kiadványok előállításának és terjesztésének rendjéről szóló 4/1982. (A.K.I.) MTA–F. számú utasítása alapján jelenik meg.

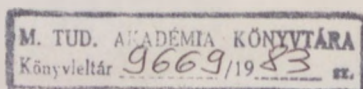
A sorozatot gondozza a Magyar Tudományos Akadémia Kutatósszervezési Intézete.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

ISSN 0231–1984

A kiadásért felelős Tolnai Márton igazgatóhelyettes
83.12305 Akadémiai Nyomda, Budapest

Tartalomjegyzék

	Oldal
Bevezetés.....	5
1. A művészettörténettudomány főbb eredményei.....	6
2. A művészettörténet a szellemi közéletben.....	8
3. Tudományos viták, konferenciák.....	9
4. Nemzetközi kapcsolatok.....	12
5. A művészettörténettudomány kutatóhelyei.....	13
Mellékletek	17
1.számú: A magyarországi művészettörténeti kutatás helyzete (1972-1978).....	17
2.számú: Az egyetemes művészet történetének kutatása .	43
3.számú: Kiállítások.....	49
4.számú: Műemlékvédelem.....	55
5.számú: Kutatóhelyek.....	59
Az MTA Elnökségének 20/1979.számú határozata	65

Tájékoztató a helyzetelemzéshez

A művészettörténettudomány helyzete című előterjesztést az MTA Elnöksége részére a Filozófiai és Történettudományok Osztálya felkérése alapján a Művészettörténeti Bizottság szakértők közreműködésével, 1977-1978-ban készítette.

A helyzetelemzést a Filozófiai és Történettudományok Osztálya megvitatta, az MTA Elnöksége pedig 1979. április 24-i ülésén tárgyalta meg. Az Elnökség 20/1979. számú határozatában körvonalazta a tudományág területén szükséges további teendőket.

MTA Kutatásszervezési Intézet

Bevezetés

A művészettörténettudomány helyzetéről ezt megelőzően 1971-ben került elemzés az MTA vezető testületei elé. Az akkor megfogalmazott feladatok a tudományág legsürgősebb teendőit foglalták össze. A jelen számvetés bizonyítja, hogy a feladatok zöménél - a marxista-leninista világnézet és módszer erősítése, a magyarországi művészet története kézikönyvének készítése, a társadalomtudományokkal való együttműködés szervezettebbé tétele, a közép-kelet-európai összehasonlító kutatások megindítása, a szocialista országokkal való szorosabb együttműködés, a kutatás bázisának szélesítése a vidéken vagy nem kutatóhely jellegű intézményeknél dolgozók bevonásával - jelentős előrehaladás történt.

E tudományág a művészetnek, a társadalmi tudat sajátos formájának történetével foglalkozó diszciplína, amelynek anyagát a szemléletre szánt műalkotások képezik. Feladata a kulturális, nemzeti értékeinket gyarapító emléktanyag feltárása, gyűjtése, őrzése, közlése, értékelése, s ezen, valamint az egyetemes művészettörténeti kutatásokon keresztül a közizlés, a közműveltség fejlesztése.

A helyzetelemzésben a tudományág meglehetősen szerteágazó feladatairól, eredményeiről és problémáiról kívánunk lehetőség szerint átfogó képet adni.

1. A művészettörténettudomány főbb eredményei

A művészettörténeti kutatásban az elmúlt évtizedekben tapasztalható egészséges fejlődés a vizsgált időszakban tovább folytatódott. Eredményei elsősorban a kutatóhelyek közötti szorosabb és tervszerűbb együttműködésben, művészettörténetírásunk metodikájának folyamatos pozitív változásában realizálódtak. E változásra az egyre nagyobb komplexitás, az interdiszciplináris kutatások fontosságának kezdeményező felismerése és fejlesztése, a tudományos történelemszemlélet mind következetesebb és sokoldalubb alkalmazása jellemző.

A tudományág egyik legfontosabb kutatási iránya jelenleg "A magyarországi művészet története", amely a nyolc kötetre tervezett kézikönyv munkálatait foglalja magába. A téma kutatásában és kidolgozásában szinte valamennyi szakmai intézmény kutatói részt vesznek (felelőse és szervezője az MTA Művészettörténeti Kutatócsoport). A kutatási irány várható eredményén, a magyarországi művészet történetének korszerű szintéziséen messze túlmutat. A hazai művészettörténettudomány első, igazán reprezentatív munkája ez, amelynek tudományos eredményei, módszerbeli tanulságai hosszú időre befolyásolhatják majd a tudományterület további fejlődését.

A kézikönyv-program tervszerűbb és szorosabb együttműködésre készíti a szakmai intézményeket. A kollektív munka kézszelfogható eredményei a közösen szervezett tudományos kiállítások, a kötetszinopszisok és az elkészült kéziratok vitái. A munkálatok terv szerint haladnak, a kiadásra szánt első rész, a 6. kötet (19-20. századforduló) kézírata készen van.

Mind a magyarországi, mind az egyetemes művészettörténeti kutatásban fejlődésről számolhatunk be. (1. és 2. melléklet)

Az eredmények között tarthatjuk számon a magyarországi művészettörténet számos korszakával és jelenségével kapcsolatban kibontakozó új értékelésmód körvonalait, ami részben új emléktárhelyek feltárása, feldolgozása révén, részben új szempontu, átértékelő kutatások révén alakulhatott ki. Az új értékelést csak részben tükrözik nagyobb feldolgozások, rendszerint még részlettanulmányokban érlelődnek. Ilyenekkel találkozunk a magyarországi román kor és korai gótika, a manierizmus és a barokk vonatkozásában, a felvilágosodás korának újabban kialakuló szemléletében. Figyelemreméltók a 19-20. századforduló, a századelő, a korai magyar avantgarde művészet kutatásának eredményei, a máig terjedő ikonográfiai-ikonológiai kutatások. Fellendült a kortárs művészet kutatása, élénk publicisztikai és kritikai tevékenység folyik, az eredmények a művészeti közélet számos kérdésében hasznosíthatók, és jól szolgálják a közművelődési igények kielégítését is. (A legújabb kutatások eredményeként elkészült népszerű kiadvány kézirat a magyarországi művészet történetét a honfoglalástól 1978-ig tárgyalja.)

Az egyetemes művészettörténeti kutatásoknak kiemelkedő eredményeket felmutató ága a Magyarországra importált műalkotások és a hazánkban dolgozó külföldi művészek témakörével foglalkozik, biztató a közép-kelet-európai összehasonlító kutatások megindulása.

Támogatják és kiegészítik e kutatásokat a tudományos igényű és jelentőségű hazai és külföldi muzeumok anyagából rendezett kiállítások (3. melléklet). Kiemelendők a műemléki munka terén elért eredmények, amelyet pl. Sopron esetében Műemlékvédelmi Európa díjjal ismert el a nemzetközi tudományosság (4. melléklet).

2. A művészettörténet a szellemi közéletben

A művészettörténettudomány igyekszik megfelelni a növekvő társadalmi méretű érdeklődésnek. Feladatait a tudománypolitikai irányelvek és a közművelődési határozat szellemében kívánja megoldani, fontos szerepet töltve be a történelmi tudat formálásában, az általános izlésszint korszerűsítésében és emelésében, műtárgyvagyonunk közkinccsá tételében. A tudományág eredményei a tudományos könyvkiadás, a szakfolyóiratok, a muzeumi évkönyvek, az óriási kiadványu és példányszámu ismeretterjesztő munkák, a muzeumok kiállításai, rendezvényei, a TIT művészeti szabadegyetemi kurzusai stb. révén épülnek be szellemi életünkbe. Az ismeretterjesztő munkák részben a kiadói tájékozatlanság és igénytelenség miatt nem mindig a kívánt cél irányában fejtik ki hatásukat. Nincs például az ismeretterjesztő műveknek olyan rendszere, amely az autodidaxist megfelelően szolgálná.

A napilapokban, folyóiratokban, a televízió és rádió műsorában csak szerény hely jut többnyire nem megfelelően képviselt tudományágunknak. A tömegkommunikációs eszközök művészeti ismeretterjesztésében gyakran inkább érvényesül a művészeti kultúrának a szabadidő hasznos eltöltésével való kapcsolatba hozása, mint a vizuális kultúra elmélyítésére való törekvés.

A tárgyalt időszakban nagy példányszámu folyóiratokban és napilapokban bizonyos, a művészettörténet igényeivel fellépő, kellően meg nem alapozott vagy szubjektív asszociációkra építő dilettantisztikus jelenségek tapasztalhatók. Ezek rendszerint ott (őstörténet, Árpád-kor, népművészet, naiv és Európán kívüli művészet határterületei, a modern művészet "egzakt" modelljei) ütik fel fejüket, ahol a tudományos kutatásokban hézagok vannak. Kedvez e jelenségeknek az is, hogy a művészettörténet tudományos produkciója nagyrészt szakperiodikákra szorult vissza, a kiadók

érdeklődése pedig elsősorban rövid összefoglalásokra, és főleg képes albumokra irányul. Az aggasztó helyzet orvoslása mindenekelőtt a művészettörténet tudományos eredményeinek gyorsabb és közvetlenebb terjesztésében s a szakmai tekintély növelésében keresendő.

A rokontudományokkal való együttműködés leghathatósabban a kézikönyv előkészítése és munkálatai során bontakozott ki. Folyamatos kapcsolatokat sikerült kiépíteni a történettudomány, a régészet, a néprajz, az irodalom- és nyelvtudomány, valamint az építészettudomány művelőivel. A kapcsolatok kiépülésében igen jelentősek a különféle interdiszciplináris fórumok, mindennekelőtt az Akadémia különféle munkabizottságai, az agit.prop. témák kidolgozásában való részvétel.

3. Tudományos viták, konferenciák

Az egyre szélesedő tudományos kutatómunka hatására a vizsgált időszakban megélénkültek a tudományos ülések, viták. Ezek egy része közvetlenül a magyarországi művészettörténet új koncepciójának kialakítását szolgálta és módszertani szempontból értékelte a rokon társadalomtudományok eredményeit. A magyar művészet történetének periodizációjáról 1970-ben kibontakozott vita anyaga 1973-ben jelent meg. Már a kézikönyv munkálataival függ össze pl. "A magyar képzőművészet a két világháború között" konferencia (1972). Fontos kezdeményezés volt a népművészet és iparművészet viszonyának megvitatása a rokontudományok képviselőinek részvételével. Folyamatos, módszertani jellegű viták foglalkoznak a magyarországi művészettörténeti kézikönyv kötet-koncepcióival (megjelentek 1975/76-ban) és elkészült részeivel (6. és 7. kötet).

A viták jelentős csoportja módszertani, tudománytörténeti hagyományok értékelésével foglalkozott: Fülep Lajos emlékülés, a Régészeti és Művészettörténeti Társulat 100 éves jubileumi emlékülésének referátumai.

Különös jelentőséget tulajdonítunk a szakmai viták azon újabban erőteljesen fejlődő formájának, amelynek középpontjában konkrét emlékanyagra vonatkozó kutatások áttekintése és értékelése áll: középkori és reneszánsz munkacsoportok felolvasó ülése; Árpád-kori kőfaragványok kiállítás anyagának vitái; a felvilágosodás korának értékeléséről megkezdődött polémiát ilyen irányba terelte a Művészet és felvilágosodás kötet (1978). Egészséges jelenség, hogy hasonló vitákra nemzetközi keretben is sor került:

"A közép-kelet-európai iparművészet a felvilágosodás korában" (1973, külföldi résztvevőkkel), "A szocialista művészet genezise" (1977, a Szovjetunió Kulturális Minisztériuma Művészettudományi Intézetével közösen), "A szimbolizmus Közép-Európában" (1978. külföldi résztvevőkkel).

Igen hasznosak voltak az agit. prop. témák anyagának vitái, pl. a "15 év magyar képzőművészete" a "Művészet, irodalom 15 éve" részeként, valamint a "Pártosság, népiség, realizmus". A Régészeti és Művészettörténeti Társulat felolvasó ülései a szakmai viták és információ állandó fórumai, de tevékenyen részt vettek szaktudományunk képviselői a rokontudományok és a Képzőművészeti Szövetség vitáin is.

A vizsgált időszak művészettörténetírásának közös sajátossága, hogy a hagyományos, stiluskorszakok merev egymásutánjára alapozott művészettörténeti kronológiát váltja fel bennük egy társadalomtörténetileg erősen megalapozott, a különféle művészeti irányzatok egymásmellettiségét tükröző módszer.

Jelentős, eredményeiben is egyre nyilvánvalóbban pozitív tendenciát képviselnek az ikonográfiai-ikonológiai kutatások, amelyeknek megerősödése ugyancsak tartalmi-eszmetörténeti kérdések iránt megnövekedett érdeklődéssel függ össze. Szembetűnő a pozitivistikus kutatási módszerek háttérbe szorulása, ami nem feltétlenül előnyös akkor, ha ez okra visszavezethetően csökkent az emlékkorpuszok, szakkatalógusok, monográfiák száma.

Sem az egyetemes, sem a magyar művészettörténetírásban korábban nem alakult ki a marxista módszeresség egyértelmű hagyománya. Ebben a tekintetben a művészettörténetírás - beleértve a felszabadulás óta fejlődő magyar marxista törekvéseket is - különféle irányokban orientálódva keresett elméleti-módszertani támaszt. A magyar művészettörténetírásban megfigyelhetők a filozófiai-esztétikai interpretációs módszerekre, a marxista történettudomány és szociológia, valamint az irodalomtudomány különböző törekvéseire támaszkodó kísérletek és törekvések a marxista értelmezés és tudományos történetiszemlélet kialakítására. Amint ezekben az irányzatokban eltérő lehet a műalkotás értelmezésének felfogása, eltérő nézeteket vallhatnak a művészettörténet polgári hagyományának és párhuzamos törekvéseiben létrejött eredményeinek értékesítéséről, szerepéről is. Ezekben az irányzatokban - igen egészséges módon - a magyar művészettörténetírás különböző iskoláinak magva is bennrejlik, anélkül azonban, hogy szerepük elméleti tisztázása vagy az iskolák, irányzatok végleges kikristályosodása eddig megtörtént volna.

Megállapítható, hogy a művészettörténettudomány területén a marxista szemlélet megerősödött, a marxizmussal szemben álló csoportosulások nincsenek.

A kritikai munka változatlanul a szakterület gyenge pontja. A megjelent könyvek, tanulmányok ismertetése, bírálata még nem általános, aminek következményei súlyosak. Mivel egyes kutatási

területeket ma is csak kevesen művelnek, kevés azoknak a szerzőknek a száma, akik tudományos közleményeik érdemi bírálatát remélhetik. Ezért a szorosan vett szakmai közélet orientáló és szabályozó szerepe korlátozott. Az Acta, a Művészettörténeti Értesítő és az Ars Hungarica nagy gondot fordít a recenziós munkára, ennek ellenére a probléma nehezen leküzdhetőnek látszik. A kiadók e szaktudományt érintő egyéb tevékenységére főként az Ars Hungarica Szemle rovata reagál rendszeresen, ami a jelek szerint egymagában kevés ahhoz, hogy a felhigulási folyamatra ráirányítsa a kiadók figyelmét.

4. Nemzetközi kapcsolatok

Nemzetközi kapcsolatokban minőségi változás akkor következett be, amikortól a CIHA munkájába a szaktudomány képviselői által tevélegesen bekapcsolódhattak. A Budapesten 1965-ben megtartott konferencia (Les problèmes du gothique et de la renaissance et l'art de l'Europe Centrale), majd a szintén Budapesten ülésező XXII. nemzetközi művészettörténeti kongresszus, a magyar művészettörténettudomány nemzetközi meg- és elismerésének igen jó szolgálatot tettek. A CIHA, az ICOMOS, az ICOM és az AICA munkájában való folyamatos részvétel, az Akadémia történész vegyesbizottságaiban való részvétel, külföldi tudományos tanácskozásokon való képviselet, nemzetközi tanácskozások szervezése, a magyar műalkotások külföldi kiállításai, tudományos munkák külföldi megjelenése sokirányú kapcsolatokra utalnak. E kapcsolatokat beárnyékolja, hogy egyes szomszédos szocialista országokkal az intézményes nemzetközi együttműködés kísérletei mind- eddig sikertelenek maradtak. A meglevő együttműködés személyes kapcsolatok révén jött létre.

A magyar művészettörténetírás iránti külföldi érdeklődésről, a külföldön megjelenő bírálatokról a bibliográfiák s az intézmények jelentései adnak számot. A Művészettörténeti Bizottság is végez felméréseket (1976, 1978). A külföld érdeklődése elsősorban az egyetemes művészettörténet körébe tartozó emléanyag feldolgozása és az európai vonatkozású magyarországi anyag publikálása felé irányul. Komoly visszhang csak idegen nyelvű publikáció vagy részletes rezümé alapján képzelhető el. Ezt kiegészíti a külföldön élő magyar művészettörténészek magyar nyelvű munkákat recenzáló tevékenysége. A magyar művészettörténetírás külföldi megbecsülését mutatja, hogy a Mátyás kori művészet kutatását betetőző nagy összefoglaló monográfia, a legújabb Maulbertsch-monográfia, a németalföldi rajzok kötete külföldi kiadónál jelent meg.

A tudományos igényű magyar művészettörténeti munkák jobb ütemű idegen nyelvű kiadását, a magyar nyelven megjelenő munkák bőséges idegen nyelvűtartalmi kivonattal való ellátását művészettörténettudományunk nem nélkülözheti.

A nemzetközi kapcsolatok bővítését s a külföldi szakirodalom, katalógusok gazdaságos beszerzését biztosítja a kiterjedt cseretevékenység, amelyet kutatóhelyeink könyvtárai folytatnak.

5. A művészettörténettudomány kutatóhelyei

A művészettörténeti kutatás szinte teljes egészében Budapesten összpontosul. Innen ellenőrzik a vidéki műtárgy és műemlékállomány őrzését, gyakorolnak felügyeletet védelme felett, itt találhatóak a kutatás tárgyi bázisai, az országos gyűjtemények, könyvtárak, dokumentatív gyűjtemények, s nemkülönben a kutatók zöme. Vidéken a pécsi Janus Pannonius Muzeumban és a székes-

fehérvári István Király Múzeumban folyik intenzív művészettörténeti kutatómunka.

A kutatóhelyek (MTA Művészettörténeti Kutatócsoport, ELTE Művészettörténeti Tanszék, Szépművészeti Múzeum, Magyar Nemzeti Galéria, Magyar Nemzeti Múzeum, Iparművészeti Múzeum, Budapesti Történeti Múzeum, Országos Műemléki Felügyelőség, BME Építészettörténeti- és Elméleti Intézet, a megyei múzeumok közül a pécsi és a székesfehérvári, Restaurátor és Módszertani Központ, Képzőművészeti Főiskola Restaurátor Tanszék lásd. 5. sz. melléklet) különböző főhatóságok alá tartoznak, ami nehezíti az országos szintű tudományos irányítást. A kutatások irányát a középtávú kutatási tervek foglalják össze.

1969-ig az országos múzeumok és az ELTE Művészettörténeti Tanszéke voltak elsősorban a kutatás bázisai. Ez a helyzet 1969-től, az MTA Művészettörténeti Kutatócsoport alapításától változott meg, amikortól a társadalomtudományok többi ágához viszonyítva megkésve, végre a művészettörténettudomány is rendelkezik olyan kutatóbázissal, ami biztosítja a tudományterület sokirányú, korszerű fejlődésének. A Kutatócsoport - feladatai természetéből, szervezeti felépítéséből következően - jól el tudja látni a tudományszervezési feladatoknak azt a tekintélyes részét, ami az országos múzeumok és a Tanszék kompetenciáján kívül esik.

A kutatóhelyek közötti munkamegosztás megfelelően alakult. Az egyetemes művészettörténeti kutatások mindenekelőtt a múzeumi gyűjteményekhez kapcsolódnak, biztosítják a hazai képző- és iparművészeti műtárgyvagyon korszerű, tudományos rendszerezését s szélesebb összefüggésben egyetemes művészettörténeti kérdések feldolgozását (Szépművészeti Múzeum és Iparművészeti Múzeum). Múzeumi gyűjteményeken kívül egyetemes művészettörténeti kutatások a Művészettörténeti Tanszéken és a Kutatócsoportban folynak. A magyarországi művészettörténeti kutatások a Művészet-

történeti Kutatócsoportban és a muzeumokban folynak. A Kutatócsoport foglalkozik a hazai művészettörténeti források feltárásával és kiadásával, művészettörténeti dokumentációs tevékenységgel, művészetelméleti, esztétikai, módszertani kutatásokkal, valamint rendszeresen részt vesz az Agit. prop. Bizottság által kijelölt feladatok megoldásában. A hazai műtárgyanyag nyilvántartásával, felügyeletével, közművelődési kérdésekkel a muzeumok foglalkoznak, műemléki problémákkal, topográfiai munkával a Műemléki Felügyelőség. Az építészettörténeti kutatás bázisai a BME Építészettörténeti Tanszéke és a Műemléki Felügyelőség.

A kutatóhelyek a legváltozatosabb gondokkal küzdenek: a Szépművészeti Múzeum épületének állaga oly mértékben romlott, hogy rövid időn belül komoly károsodás fenyegeti; a Galéria évek óta változatlanul új épületének teljes használatbavételéért küzd a beruházóval; az ország egyetlen Művészettörténeti Tanszékén az oktatás tárgyi feltételei nincsenek biztosítva; a kutatóhelyek közös problémája, az egyetemes művészettörténet műveléséhez szükséges szakirodalom fontos része az országban nem található.

A tudományos minősítés területén a modern témák túlsúlya csökkent, ennek tulajdonítható az utóbbi években megvédett disszertációk témagazdagsága. A tudományos minősítéssel rendelkezők száma: 1 levelező tag, 11 tudományok doktora, 26 kandidátus. A 35 éven aluli kutatók között 1 kandidátus van. A minősítettek közül hárman dolgoznak vidéken.

A tudományos utánpótlás hiánya a magyar reneszánsz és a 19. század, valamint a régi és újabb európai képző- és iparművészet területén számottevő. A tudományterület személyi feltételeinek alakulását kedvezőtlenül befolyásolja, hogy a Művészettörténeti Tanszék, - a szakember utánpótlás kizárólagos bázisa, - gyakran változó oktatási feltételek között kénytelen folytatni munkáját. Az elmúlt évtizedben B, majd újból A szakként való működtetése, a kü-

lönböző merev szakpárosítások nem használtak a művészettörté-
nész-képzés ügyének.

Változatlanul hiányos a művészettörténeti kutatás segéd-
személyzettel és technikai segédeszközökkel való ellátottsága, ami
nem emeli a kutatómunka eredményességét.

A tudományos kutatóhelyek közötti zavartalan együttműkö-
dést időnként még ma is megnehezítik bizonyos ellentétek, amelyek
keletkezésében kétségtelenül szerepet játszanak a kutatási témák
monopolisztikus szemléletének káros maradványai mellett a külön-
böző főhatóságokhoz tartozó intézmények terveinek koordinációjá-
ban észlelhető hiányosságok.

A Művészettörténeti Bizottság a folyó kutatások koordiná-
lásával és orientálásával valamint eredményeik publikációjának
elősegítésével fontos szerepet tölt be a szakmai közéletben. Kevés
lehetősége van azonban arra, hogy a különböző főhatóságoknál dol-
gozó művészettörténészek tudományos munkáját központilag ered-
ményesen határozza meg, s hogy valóban hathatósan befolyásolja
ezek különböző jellegű és mértékű támogatását.

A kutatóbázis strukturája jelenleg alkalmas a feladatok el-
látására, azonban a tervek egyeztetése szükséges; kimunkálandók
az interdiszciplináris együttműködés lehetőségei és formái az aka-
démiai, az oktatási minisztérium és a kulturális tárca kutatóhelyei
és intézményei között.

MELLÉKLETEK

1. számú melléklet

A magyarországi művészettörténeti kutatás helyzete

(1972-1978)

Középkor

Az áttekintett, 1972-vel kezdődő korszakban igen széles körű, mindenekelőtt régészeti és műemlékvédelmi kutatások révén gazdagodott, bővült a magyarországi középkori művészettörténet emlékanyaga. Viszonylag új vonás az, hogy a feltáró munkába az ediginél erőteljesebben bekapcsolódott a műtárgyrestaurálás mint tudományos vizsgálati módszer is (mindenekelőtt a későgótikus táblaképfestészet és faszobrászat emlékanyaga esetében). A növekedésnek korszakunkra legjellemzőbb vonása az, hogy alapvetően extenzív: az emléanyag gyarapításában főként külső, segédtudománynak minősíthető diszciplinák játszottak vezető szerepet, míg magában a művészettörténeti kutatásban az összefüggések feltárása, rendszerezése, az irott források feltárása és értelmezése háttérbe szorult a részletkutatások illetve a tudományosan megalapozott ismeretterjesztés mellett.

A korszak emlékanyaga igen nagy jelentőségű és középkor-képünket lényegesen módosító felfedezések révén bővült. Különösen fontosnak ítéelhetők azok a kutatások, amelyek egy-egy jelentős kulturális központ egészének feltárása révén közelítenek művelődéstörténeti összefüggések feltárásához. Ezért kiemelkedőek azok a régészeti feltárások, amelyek céltudatosan koncentrálnak honfog-

lalás- és Árpád-kori várak kutatására, egyes jelentős egyházi központok, mint Pilisszentkereszt, Dömös, Somogyvár, Pustaszer feltárására. A későbbi középkor központjait érintő kutatási eredmények sorában kiemelkedő az egész városra kiterjedő műemlékvédelmi tevékenység során Sopronról felhalmozott ismeretanyag, s hasonló fontossága a főváros művészettörténetének ismeretéhez mindaz, ami elsősorban Óbuda rekonstrukciója során vált megismerhetővé.

Nem kevésbé jelentősek összefüggéseikben is azok a feltárások, amelyek egyes szerzetesrendek viszonylag kevésbé ismert művészeti kulturájának képét egészítik ki: különösen jelentős a ciszterci és premontrei rendek építészeti emléktárházának új feltárások útján történt gazdagodása. A legnagyobb feltűnést - méltán - egyes, kiváló minőségű emlékcsoportokat felszínre hozó leletek keltették: közéjük sorolható az 1974-i Buda vári szoborlelet, a keszthelyi volt ferences templom 14. század végi freskódíszének feltárása, a pilisszentkereszt és pusztaszeri korai gótikus szobrászati együttesek feltárása. Végül soron hasonló lökést adhat a vonatkozó kutatásoknak a koronázási jelvények hazakerülése is.

E legjelentősebb gyarapodásokon kívül - az összkép tekintetében nem kisebb jelentőséggel - az ország számos középkori emlékééről, mindenekelőtt várakról, falusi templomokról, egyes esetekben városi lakóházakról is voltak nyerhető újabb adatok, régészeti és műemlékvédelmi munkák kapcsán. Számos épület történetét világították meg így módon, nem lebecsülendő mértékben töltve ki a középkori magyarországi építészettörténet ismeretének hézagait, felfedezve jelentős épületdíszítő szobrászati részleteket, faliképeket is. Különösen jelentősnek ítéltető az a körülmény, hogy a műemléki munkák kapcsán az eddig aránylag legösszefüggőbben ismert Veszprém megye és Balaton-környék mellett olyan, elha-

nyagoltabb területek emlékéanyaga is jobban ismertté vált, mint Vas és Zala megyék, Szabolcs-Szatmár, részben Baranya is.

A kutatások a tárgyi gyarapodás tekintetében tehát igen intenzívnek mondhatók. Nem mondható el ugyanez teljes mértékben a tudományos feldolgozásról. A publikációk jellegüket tekintve leggyakrabban közvetlen és empirikus kutatási - nemegyszer előzetesnek szánt^o- beszámolók, amelyek a feldolgozás, a módszeresség és a megbízható dokumentáció különböző fokozatait mutatják, de teljességre sem mindig törekednek. Mivel a tárgyi anyag bővülése játssza a vezető szerepet, az első publikációkat kiadó szerzők gyakran újabb emlékek előzetes közlését végzik el anélkül, hogy tovább mélyítenék megkezdett kutatásaikat. Emellett - érthetően - gondot okoz az új kutatási eredményeknek megfelelő gyorsaságu közlése is. Ezek a tényezők közrejátszanak abban, hogy az új ismeretanyag meglehetősen lassúsággal tükröződik a művészettörténeti koncepciókban. A rá vonatkozó közlemények jellegzetes megjelenési formája a régészeti folyóiratokban, műemlékvédelmi és muzeumi évkönyvekben kiadott, gyakran igen tekintélyes méretű és igen sokszor többé-kevésbé nyers anyagközlés, amely csak igen lassan épül be a tudományos publikációkba.

A tulajdonképpeni művészettörténeti közlemények az áttekintett szakaszban amúgy is strukturális változásokat mutatnak. A korábbi szakaszra jellemző korpuszok ebben az időszakban eltűntek, anélkül, hogy ezt a munkát kutatóink befejezték volna. Az alapvető anyaggyűjtések kiadási ütemének lanyhulására jellemző, hogy a középkori művészeti emlékéanyag ismerete szempontjából is nélkülönhetetlen műemléki topográfiák sorozatában a tárgyalt korszakban a három kötetes Heves megyei topográfia már előbb megkezdett kiadása csupán befejeződött. A középkori művészet szintetikus áttekintéseként e szakaszban az 1956-ban kiadott magyarországi művészettörténet negyedik kiadása forgott közkezen, a lényegesen módo-

sitott, 1970-es változatban. Az új szintézisnek, a nyolckötetes magyarországi művészettörténeti kézikönyvnek középkori részei még csak a szerkesztési elveket rögzítő operatív tanulmányok formájában kezdenek kirajzolódni. A tárgyalt időszak folyamán több felolvasó ankét, vita foglalkozott az új ismeretanyagnak az elkészítendő szintézis szempontjából való áttekintésével, az értékelés és a periodizáció kérdéseivel.

A művészettörténeti kutatás új tudományos eredményei a szakfolyóiratokban közölt tanulmányokon kívül különböző, gyakran nem elsősorban tudományos igényű kiadói vállalkozásokban csapódtak le. Tudományos jellegű és formájú közlemények elsősorban az új Művészettörténeti Füzetekben jelentek meg. Mellettük jelentősebb kiadói vállalkozások a középkori magyarországi könyvfestészet fő emlékeit közreadó fakszimile kiadások, a magyarországi építészet történetének korszakait bemutató albumok, a legfontosabb magyarországi műemlékek kézikönyve, a középkori falfestészet emlékeit bemutató album. Mindez igen kevés és elaprózott ahhoz, hogy új összképet alkosson. Modern szintézis megalkotására egyedül a főváros történetét feldolgozó munka művészettörténeti fejezeteiben került sor.

A tárgyalt korszakban a középkori magyarországi művészettörténet emlékanyaga művészeti muzeumban egyedül Esztergomban került bemutatásra. Ezen kívül különböző történeti és helytörténeti muzeumokban elaprózva voltak láthatók a középkori művészeti emlékek. Sajnálatos, hogy az új emlékanyag egyre nagyobb számu felszínre hozásával párhuzamosan sorra váltak használhatatlanná korábban létrehozott kötárak (Pécs, Veszprém, részben Esztergom). Ideiglenes kiállításon is egyedül az Árpád-kori kőszobrászat emlékanyaga került bemutatásra. Példamutatóan gyors muzeumi kiállítás követte az 1974-es Buda vári szoborleletet.

Az áttekintett szakasz kezdetén, 1972-ben kerültek kiadásra az 1969-ben Budapesten rendezett XXII. Nemzetközi Művészet-történeti Kongresszus aktái. Ezekben viszonylag jelentős számú publikáció igen kedvező képet fest a magyarországi középkori művészet kutatásáról. A kongresszusi kommunikációk akkor átfogták a magyarországi művészet egész középkori történetét, a honfoglalás korától a késői gótikáig. Valójában ez a kép kedvezőbb a valóságnál. A művészettörténet ma - és már jó ideje - elsősorban az államalapítás korától fogva foglalkozik művészetünk történetével, amelynek korai középkori szakaszaiból való emlékeit régészeti publikációk tárgyalják. Ugyancsak régészeti publikációkban - nagyrészt részközleményekben - rejlik a középkori iparművészet szinte egész története, amelyből a művészettörténet hagyományosan csak az ötvösség történetével foglalkozik intenzívebben. Ezen aránytalanságok jelentős mértékben gátjai egy új összkép megalkotásának, de az aránytalanság, valójában még nagyobb, ha tekintetbe vesszük, hogy középkori művészettörténetünk egyes területei az ismereteknek lényegesen korábbi, olykor csaknem évszázados szintjén állanak.

Igen jól jellemzik a kutatás súlypontjait a korszakban tudományos fokozatot nyertek disszertációi. Ezek témái között szerepelt a román kori építészet, egy Árpád-kori vármegye művészeti földrajzának áttekintése, helyet kaptak a korai gótikus, valamint a 14. századi építészet történetére vonatkozó vizsgálatok. Tudományos fokozatot szereztek továbbá a 14. századi könyvfestészet és falképfestészet emlékeivel foglalkozó disszertációkkal.

Jelenlegi középkori művészettörténetírásunkban kétségkívül az Árpád-kor művészettörténete játszik vezető szerepet. Azon kívül, hogy az érdeklődés ez iránt a legnagyobb, az emléktanyag itt gyarapítható a legtervszerűbben, szerepet játszik ebben az a tény is, hogy a megelőző kutatások itt hagytak a mai kutatásra teljesnek mondható koncepciót. A korábbi összkép éppen az áttekintett idő-

szakban lényegesen módosult, mégpedig nemcsak az emlékanyag tárgyi gyarapodását tekintve, hanem az abból levont következtetésekben is. A 11. századi magyarországi kőfaragóművészet kezdetének képét szinte tömegesnek mondható új emlékanyag feltárása módosította. Új kutatások foglalkoznak a 12. századi pécsi kőfaragóművészet megítélésével, a korai gótikus építészet és építészeti szobrászat megjelenésével. Igen jelentősnek mondható, hogy az e kutatások által kialakított összkép számos kutató műve, akik között nem egy tudományos kérdésben eredményes vita bontakozott ki (így Feldebrő művészettörténeti helyének, a 12. századi magyarországi szobrászat stíluseredetének és fejlődési ütemének kérdésében). Új, kritikai áttekintés foglalkozik a korszak falfestészeti emlékanyagával, alapos monografikus feldolgozások készültek a könyvfestészet emlékeiről. Az eddiginél bőségesebb emlékanyag és újabb részletkutatások alapján hozzáférhető az Árpád-kori fémművesség és ötvösség története, s a koronázási jelvények és az uralkodói reprezentáció kérdéskörének megélénkült szakirodalmi tárgyalása feltehetőleg a közeljövőben új lökést kap.

Kevésbé hézagmentes kép bontakozik ki a későbbi, 14-15. századi periódusok művészettörténeti feldolgozásából. Itt jelentős kutatások folytak mindenekelőtt az Anjou-kori könyvfestészt és falképfestészet területén, továbbá - összefoglaló igénnyel is - a 14-15. századi építészettörténet és építészeti szobrászat emlékanyagában. A 14. század építészetének történetét az irott forrásanyag új áttekintésére alapozott összefoglalás dolgozta fel, és sor került a középkori várépítészettől újabb kutatási eredményeinek számbavételére is. Egyes jelentős 14-15. századi építészeti alkotások az áttekintett szakaszban egyetemi doktori disszertáció formájában nyertek - egyelőre kéziratban maradt - új monografikus feldolgozást, ami a monográfiák általában nagy hiánya mellett biztató jelenségnek tekinthető. Intenzívebb kutatások folytak és folynak még

az Anjou-kori udvari művészetről. A késői gótikus festészettörténeti kutatások mindenekelőtt az 1400 körüli és utáni internacionális gótikus művészetre koncentrálnak, amelyről néhány igen gazdagon dokumentált és a magyarországi emlékanyagot európai összefüggésben megítélő tanulmány készült. Örvendetes Kolozsvári Tamás festészetének igen magasra értékelése. Ugyanennek a korszaknak kutatása megélénkült a budai gótikus szoborlelet feldolgozása során. Meglepőnek mondható ugyanakkor, hogy aránylag szegényes a 15. század végi és 16. század eleji emlékanyag irodalma. E korszakról csupán egy-egy, a szárnyasoltár-művészet kérdéseivel illetve a korszak ötvösművészetével foglalkozó tanulmány szólt. A későgótikus képzőművészet kutatásával kapcsolatos eredmények MS mester alakja körül látszanak kikristályosodni, akinek munkássága és művészi egyénisége a vele foglalkozó tanulmányok nyomán ma lényegesen világosabban rajzolódik ki, mint akár tíz évvel ezelőtt.

Amint a 14-15. század művészettörténetére vonatkozó feldolgozások áttekintése is mutatja, a középkori magyarországi művészettörténet helyzete nem ítéltető meg teljesen egységesen, s nem is mondható egyértelműen pozitívnak.

A középkori Magyarország művészettörténetírása ma csak nemzetközi együttműködésben képzelhető el. Ennek előfeltételei igen különbözőek. Az egykori Magyarországhoz tartozó területeken intenzív művészettörténeti munka folyik Szlovákiában, ahol a magyar kutatók információs lehetőségei is viszonylag jók. Erdély művészettörténetének művelése számos információs és szervezeti akadályba ütközik, s a romániai kutatás is igen egyenetlen. Jelenleg tudományos publikációk mindenekelőtt a szászság művészettörténetével kapcsolatban jelennek meg. Aránylag jók az információs lehetőségek a jugoszláviai emlékanyagra nézve, amelynek számbavétele és feldolgozása meglehetősen egyenetlen. Ugyanakkor pl. a 11. szá-

zadi szobrászat történetének igen jelentős emlékanyaga (Dombó) került felszínre. Nem kielégítően ismert a burgenlandi emléanyag sem. Hiányzik továbbá a külföldi gyűjteményekben őrzött magyar vonatkozású vagy eredetű középkori emlékek modern áttekintése és feldolgozása. A magyar vonatkozású külföldi kutatások figyelemmel kísérése, kritikai feldolgozása esetleges, egyes kutatók tájékozottságán és kapcsolatain múlik, számontartásuk, rendszeres referálásuk megoldatlan.

Ugyanakkor jelentős a magyarországi középkori művészet egyes emlékeivel foglalkozó külföldi munkák számának növekedése. E tekintetben nem lebecsülendő a magyar kutatók idegen nyelvű közleményeinek a szerepe. Az Anjou-kor udvari művészetére vonatkozó lengyel, az 1400 körüli festészet magyarországi emléanyagával is számoló cseh és osztrák kutatások mellett különösen fontosnak mondhatók azok a munkák, amelyek közép-európai összefüggésben veszik tekintetbe a magyarországi emléanyagot. Ilyen kezdeményezések mindenekelőtt a román kori építészet történetében figyelhetők meg, és egybeesnek hazai kutatásunk tendenciájával is. E törekvések előmozdításához az emléanyag publikációjának bátorítása, a jól megfontolt kiállításpolitikai további impulzusokat adhat.

Ma a magyar közvéleményben a középkor elsősorban az Árpád-kort jelenti. E korszak iránt a legjelentékenyebb az érdeklődés. Ugy tűnik, hogy a 10-13. század történetírása támaszkodik legnagyobb mértékben a művészettörténetírás eredményeire. Ugyan ez az igény lényegesen kevésbé érvényesül a későbbi korszakok iránt. A történészek által irt művészettörténeti-művelődéstörténeti összefoglalók gyakran az új kutatási eredményektől való generációs elmaradásról tanuskodnak, ami egyértelműen a szétszórt és a specialisták által is nehezen áttekinthető publikációkra vezethető vissza. A művészettörténetnek a társtudományokkal való együttműkö-

désében, a művelődéstörténeti összefüggések kidolgozásában igen jelentős vitafórum szerepük is van a különböző akadémiai munkabizottságoknak.

Nagyobb a szakadék a tudományos produkció és a szélesebb olvasóközönség között. Lényegében hiányoznak azok a kommunikációs csatornák, amelyeken a tudományos ismeretanyag népszerűsíthető lenne, vagy a specialisták eleve megfedkeznek ilyen jellegű feladataikról. Olvasmányos, népszerű művészettörténeti-régészeti-művelődéstörténeti áttekintések elsősorban a késői középkorról, mindenekelőtt Budáról jelentek meg. Ezek fogadtatása jelzi a hasonló igényű irodalom bővebb közreadásának szükségességét. A mai művészettörténetírás másik adóssága abból ered, hogy alig foglalkozik az államalapítás előtti korszakokkal. Így olyan hézag keletkezett a magyar őstörténet és az Árpád-kor, - e két, a laikus közvéleményt legerősebben foglalkoztató korszak - között, amelyen át tudománytalan nézetek, fantasztikus spekulációk beszüremkedhettek. Nem véletlen, hogy e nézetek csak esetenként részesültek kellő kritikában. A jelen középkori művészettörténetírásának egyik legfontosabb feladata a közvélemény megfelelő igényességű formálása és ehhez a szükséges kommunikációs lehetőségek megtalálása.

Reneszánsz és barokk

A magyarországi reneszánsz művészet kutatásának középpontjában az utóbbi évtizedben is a Mátyás kori művészet vizsgálata állt. Erre a korszakra esik a sok évtizedes Mátyás kori művészet kutatást betetőző nagy összefoglaló monográfia szövegrészének megjelenése (nem a magyar könyvkiadás érdeme). Ezzel, ha végül felemás módon is, teljessé vált - több kötetben összefoglalva és rendszerezve rendelkezésre áll - egy viszonylag rövid korszaknak a magyar művészettörténetben páratlan részletességű, a legkülönbözőbb műfajokra kiterjedő anyaggyűjtése és feldolgozása. Erre

bizvást támaszkodhat a jelentős nemzetközi érdeklődéssel kísért további kutatás is, amelynek középpontjában elsősorban már interpretációs problémák állnak.

A Mátyás kori művészet kutatásában részben objektív okok miatt ma is az építészet műfajára koncentrál a kutatás, de ezen belül olyan kutatási módszerek felerősödésére, tendenciává válására figyelhetünk fel, amely a hazai anyag vizsgálatánál korábban csak szórványosan volt megfigyelhető. Elsősorban a korareneszánsz ideológiájának, a humanizmusnak konkrét építészeti, képzőművészeti kapcsolataival, valamint bizonyos technikai megoldások rendszerbe foglalásának s e rendszer művészetelméleti gyökereinek genezisével értek el kitűnő eredményeket. Rámutattak arra is, hogy mennyire szükséges és hasznos a vizsgálati szempontok interdiszciplináris jellegű kiszélesítése és alkalmazása.

A Mátyás kori művészet másik nagy hagyományu kutatási területén, a könyvfestészet vizsgálatán ugyancsak látványos, publikációkon is jól lemérhető eredmények születtek. Fel kell figyelni azonban arra a jelenségre is, hogy ujabban a hangsúly aránytalanul a könyvtörténeti, gyűjteménytörténeti irányba tolódott el. A korábbi hazai és nemzetközi kutatási példák pedig azt bizonyították, hogy az anyag viszonylagos egysége és teljessége, a kutatás nagy hagyománya s a miniált kódexek rendkívül művészi és tartalmi gazdagsága olyan komplex művészettörténeti-eszmetörténeti vizsgálatokat tennének lehetővé, amelyeket a mai kutatás nem nélkülözhet, többek között azért, mert eredményei okkal kelthettek széles, egyetemes művészettörténeti érdeklődést.

A magyarországi reneszánsz művészet kutatása a régi magyarországi művészet történetével foglalkozó hazai művészettörténetírás talán legellentmondásosabb jelenségét is produkálta. Ez abban mutatkozik meg, hogy vannak korszakai és művészeti jelenségei, amelyekről igen alapos, kitűnően dokumentált s a nemzetkö-

zi szakirodalomban is jól ismert és számon tartott munkák állnak rendelkezésre, míg más reneszánsz korszakok művészeti fejlődésének, sajátos karakterének felvázolásánál még egy nem tulságosan részletes összefoglalás elkészítésénél is elemi nehézségekkel kell megküzdeni. Ez az ellentét elsősorban a Mátyás kori és a kései reneszánsz művészet kutatottsága között áll fenn. A probléma természetesen nem újkeletű, a magyar művészettörténet régi "hagyományára" épül. S ebben bizonyos szerepet játszott az is, hogy a hazai közönség előszeretettel tüntetett és tüntet ki ma is kizárólagos művészettörténeti érdeklődésével politikai, történeti szempontból kiemelkedő korszakokat; de az is, hogy a budai királyi udvar központi szerepének, művészeket és művészeti példát adó funkciójának megszűnése után a hazai művészeti anyag gyengébb minőségű lett, s vonzása a kutatók és a közönség számára is a korábbi periódusénál jóval kisebb lett.

Történeti szempontból ez a fajta, szinte egy egész korszak kutatását elhanyagoló szemlélet mindenképpen kárhoztatandó, állandósulása károsan hathat ki nemcsak a reneszánsz, de a gótikus és a barokk művészet kutatására, végsősoron az egész hazai művészettörténetkutatásra is.

E negatív előjelű örökség felszámolása úgy tűnik az utóbbi évtizedben megindult. Ide kell sorolnunk - különleges helyzete miatt - a nagy jelentőségű sárospataki vár építéstörténetének kutatását, a késő reneszánsz kőfaragóműhelyekre vonatkozó részletes anyagközlés megindulását, a hódoltsági ötvösség műhelyeinek és szerepének s a késő reneszánsz sokszorosított grafika - eddig egyként szinte teljesen figyelmen kívül hagyott - emlékeinek és mestereinek kutatását.

Ami a reneszánsz kutatás egészét, illetve a kutatás személyi feltételeit illeti, a kitűnő eredmények ellenére hosszabb távon a legkevésbé sem biztató, hogy egyetlen olyan fiatal kutató

sincs, aki hazai reneszánsz művészettel foglalkozna, aki tapasztalt kutatók mellett elsajátítaná a kutatás módszerét, s továbbfolytatná a reneszánsz művészet kutatásának hagyományát. Ennyire rosszul egyetlen más stíluskorszak területén sem állunk. Pedig a feladatok egyre sürgetőbbek. Monográfiákra, részletes feldolgozásokra lenne szükség, egyes emlékek, emlékcsoportok, egy műfaj reneszánsz kori történetéből, például, hogy csak néhányat említsünk: siremlékplasztika, a pártázatos reneszánsz, a késő reneszánsz festészet, az északi reneszánsz művészet hatása témakörökből. Ezek mind olyan témák, amelyek kelet-európai művészettörténészek együttműködése nélkül szinte megoldhatatlan feladatok, s erre az együttműködésre a kezdeményező lépést talán a magyar tudományosságának kellene megtenni, mint ahogy sikerrel tette meg az 1965-ös reneszánsz konferencia összehívásánál is.

A barokk korszak kutatása - a reneszánsz kutatással összehasonlítva - az utóbbi évtizedben egységesebbnek tűnik. A kutatott korszakok, művészeti jelenségek, a közel két évszázadnyi periódusban megközelítőleg egyenletesen helyezkednek el, bár itt is akadnak intenzívebben kutatott korszakok, ezek kiemelése azonban tudománytörténetileg indokolt és korábbi mellőzésük korrekciójaként értelmezhető. Egészségesnek mondható a kutatói utánpótlás kérdése is, mivel a stíluskorszak kutatói között szinte valamennyi művészettörténész generáció képviselve van.

Bár a barokk korszak magyarországi fejlődése az egyetemes európai művészet más koordináta rendszerében helyezkedik el, mint pl. a Mátyás kori reneszánsz művészet, a barokk kori művészeti kapcsolatok relative szűkebb területet átfogó jellege általában nem hozza magával a kutatói orientáció beszűkülését. Barokk kutatásunknak változatlanul egyik jellemző iránya maradt a vezető osztrák művészek tevékenységének nemcsak magyarországi, hanem az egész Habsburg birodalomra kiterjesztett vizsgálata.

A legismertebb eredményeket ezen a téren kétségkívül a barokk festészet kutatása mutathatja fel. Ezek mellett épp az utóbbi évtizedben készült el az első olyan nagyszabású monográfia, amely ugyanezt a szempontot egy építész (Pilgram) tevékenységének vizsgálatával érvényesítette. Megjelent egy másik építész kismonográfia is (Hillebrandt), amely további kutatás kiindulópontja lehet. Ugyanakkor az építészettörténeti kutatásnak még változatlanul sok pótolni valója lenne. A tulontul sok megoldatlan, alapvetően fontos attribúciós kérdés mellett építészmonográfiákra (Fellner, Hefele, Oswald), épülettípusok (pl. városi lakóház), szervezetek (uradalmi építési irodák) feldolgozására lenne szükség, amelyek előkészíthetnének egy igen hiányzó barokk építészettörténeti összefoglalást.

A két elkészült építészmonográfia - a 18. századból -, a hazai barokk kutatás hagyományosan preferált területéről választotta témáját, s a hazai publikációk nagyobb része is változatlanul erre a korszakra esik. Megélnékültek a korábban eléggé mellőzött 17. századra vonatkozó kutatások is, amelyek szerencsés módon a kutatott műfajokat tekintve módszertanilag is sokoldalúan közelítették meg témájukat. Ezek között az ekkor igen fontossá vált sokszorosított grafika, a művészeti kontinuitás lényeges hordozója, a felvidéki fafaragó hagyomány kutatása s ezek megjelenési formáinak, szervezeti kereteinek kutatása éppúgy megtalálható, mint a monumentális mennyezetdekorációk és a reprezentatív világi építkezések történeti vizsgálata.

A hagyományos művészettörténeti studiumok mellett ki kell emelni a hazai barokk kutatásnak azt a tendenciáját, amelyben az egyetemes művészettörténet hagyományaira s a rokon területek metodikai tanulságaira építve a hazai barokk művészet jelenségeit a műalkotás funkciója felől közelítik meg, s eredményeiket a program- és mecénáskutatásra, a művészetszociológiára s a Warburg-iskola tartalmi elemző módszerére támaszkodva érik el. E kutatá-

sok nemcsak a festészet elbeszélő jellegű műfajának vizsgálatában hoztak elsősorban a hazai társadalmi valóság és a képzőművészet közvetlen kapcsolatára vonatkozó új felismeréseket, hanem példát adtak arra is, hogy ilyen jellegű vizsgálat az áttételesebb nyelvet használó építészet területén is elvégezhető, még a nem túl magas kvalitású művészeti anyagon is.

Az itt röviden említett eredmények mellett ismeretes, hogy a barokk kutatás, miként a régi magyar művészet kutatás általában, számos gonddal küzd. Ez elsősorban a barokk kutatást érinti, bár nemcsak a kutatás okolható azért, hogy nincs aktív kutatója, specialistája az egyébként is elhanyagolt barokk szobrászatnak. Alig van kapcsolata a barokk korszak specialistáinak a "gyakorlattal", ami ez esetben a restaurálandó barokk műalkotások kiválasztását, a restaurálások lefolyását, az olyannyira szükséges tudományos feldolgozást jelenti. Megoldatlan a mégoly jeles, feltétlenül szélesebb közönségigényre számottartó tudományos eredmények népszerűsítése, s a reneszánsz és barokk művészet számára még - az általában kárhozottat - képes albumok világa is elérhetetlennek látszik. Mindez jelzi, hogy a szervezett tudományosság kapcsolata helyett a könyvkiadók inkább csak az egyes szerzőkkel, legfeljebb a muzeumokkal tartanak kapcsolatot, holott a többirányú kapcsolatnak mind a kiadó, mind pedig a tudományág és legfőképpen az olvasóközönség látná hasznát. Valamiféle változtatásra azért is szükség lenne, mivel a nagyközönségben és néha még a rokon tudományok területén is még mindig munkál hagyományos előítélet a barokk művészettel szemben.

A felvilágosodás korától 1945-ig

A hetvenes években tervszerűbbé vált és elmélyült a 19. és 20. századi magyar művészettörténet kutatása. Annak ellenére, hogy az ötvenes években a kulturpolitika ugyancsak szorgalmazta a

hagyományok szempontjából a 19. század művészetének a felmérését és az aktuális problémák miatt előtérbe került a 20. század kutatása is, kevés művészettörténész választotta kutatási területként a 19. század művészetét. Az újabb korral foglalkozóknál pedig sok kutatót elszívott a tudományos-népszerűsítő irodalom konjunktúrája. Nehezítette a folyamatos és tervszerű feltáró munkát, hogy a 60-as években lelassult a forrásfeltárások üteme, az adattárak nagy része jelenleg nincs olyan rendezettségi fokon, hogy lehetséges volna a folyamatos kutatás és publikálás. E nehézségek ellenére megállapítható, hogy a korszak művészettörténeti jelentéscsoportjaival foglalkozó tanulmányok megalapozottabbak, anyagfeltárásuk gazdagodott.

Ugyancsak pozitív jelenség, hogy a tanulmányok többsége szélesebb összefüggésekbe helyezi a kutatott témát, mint a megelőző időszakban irt munkák, érződik a mindjobban megerősödött interdiszciplináris szemlélet érvényesülése. Ebben szerepet játszott az is, hogy az elmúlt évtizedben a társtudományokban nagymérvű fejlődés figyelhető meg, sok a megalapozott tanulmány, ez pedig segítséget nyújt mind módszertani szempontból, mind az összefüggések felismerésében. Részben ezek hatására megnőtt a művészettörténeti gondolkodásban is a művelődéstörténeti érdeklődés. Ezt segítette, hogy az elmúlt években - mindenekelőtt az Irodalomtudományi és a Történettudományi Intézet kezdeményezésére - több interdiszciplináris tudományos ülészakot rendeztek, amelyeken részt vettek a művészettörténetírás képviselői is (pl. a felvilágosodás művelődéstörténetével, a művelődéstörténet és a társtudományok, illetve a népművészet és a "magas" művészet viszonyával foglalkozó ülészakok, az Osztrák-Magyar Monarchia kulturáját elemző szimpózium stb.). Ugyancsak serkentően hatott néhány külföldi kolléga részvételével megrendezett ülészak is (Közép- és Kelet-Európa iparművészete a felvilágosodás korában; A szimbolizmus Közép-Európában).

A kutatás tervszerűbbé tétele, az eddig feltáratlan területek kutatásának a megindítása szorosan összefüggött a kézikönyv programmal. A korszakra vonatkozó kötetszinopszisok összeállítása során kirajzolódtak a kutatásra váró fehér foltok és a lehetőség határain belül megindult a területeken a kutatás, adatfeltárás vagy munkatanulmányok formájában. A kézikönyv előkészítése során sor került a korszakra vonatkozó néhány elméleti kérdés tisztázására is.

A kutatás intenzitásának és mélységének foka összefügg a tudományos igényű kiállítások előkészítésével illetve megrendezésével. Az elmúlt években ugyancsak a kézikönyv program keretében sor került néhány ilyen jellegű kiállítás megrendezésére (pl. gödöllői művésztelep kiállítás a kecskeméti Katona József Múzeumban). Az intézmények és szakemberek együttműködésének, a szakmában oly fontos team munkának jó példája az 1979-ben és 1980-ban megrendezésre kerülő, a 19. század elejének és második harmadának a művészetével foglalkozó kiállítás előkészítése.

Az intézeti tervekben koordinált közös munka mellett természetesen a korszak kutatásában is jelentkeztek az egyéni munkák, amelyek azonban így vagy úgy, lényegében beilleszkedtek a korszak kollektív feldolgozását igénylő kézikönyv-munkába.

¹ Az utóbbi évtized hazai művészettörténetírásának jellegzetessége a felvilágosodás korának intenzív művészettörténeti kutatása, amely a hagyományosan főként a későbarokknak, a korai klasszicizmusnak nevezett korszak vizsgálatát jelenti. A korszakelnevezés az irodalomtörténetből került át a művészettörténetbe s talán vele együtt egyfajta kutatói igényesség is, amely a művészeti jelenségek önmagukon tulmutató jellegzetességeit, s ezek eszmétörténeti hátterét együttesen vizsgálja. Vezető szerepe ebben a sokoldalú építészettörténeti kutatásnak s az iparművészeti kutatásnak volt, amely figyelmét elsősorban a feudális művészet felbomlásá-

nak folyamatára, a stilusváltás mechanizmusának, jellegzetességeinek nyomon követésére s e változások megjelenésének kereteket biztosító intézmények (építési hivatalok, rajziskolák), uralkodói rendelkezések szerepének, érvényesülési módjainak analizisére fordította. Eredményei révén végre megkísérelhető lesz, hogy az 1800 előtti és utáni művészet ne mint két eltérő társadalmi formáció gyökeresen eltérő karakterű művészete kerüljön tárgyalásra, hanem a kettő közti átmenet szerves egységét, egymástól való függőségük törvényszerűségeit is érzékeltetni tudjuk.

Hiányok mutatkoznak a reformkor művészetének kutatásában. Az ötvenes években itt meginduló fejlődés lelassult, kevés forrásértékű tanulmány született és hiányzik a kor művészeinek modern monografikus és szintetikus igényű feldolgozása. A legtöbb eredmény az építészet és a grafika történeti kutatásában mutatkozik. Eredményként könyvelhető el, hogy megindult a korszak iparművészetének a számbavétele.

Némiképp hasonló a helyzet a neoabszolutizmus és a dualizmus kora művészetének a kutatásában. A nemzeti romantika kivirágása, a történelmi festészet, a historizáló iparművészet, a kor intézményes rendszerének, művészeti mozgásának a kutatása hiányzik, vagy csak épp megindult. Nem mutatkozott számottevő eredmény sem Munkácsy, Szinyei, Paál László, Izsó Miklós, Székely Bertalan, Lotz stb., tehát a nemzeti klasszikusok munkásságának az új szemléletű értelmezésében, sem a kor forrásanyagának a feltárásában. A kor építészetének a feldolgozása is lassu ütemű, számátalan a fehér folt, bár a historizmus és az eklektika kora iránt megnőtt a szakmai érdeklődés, uttörő jellegű a kor ipari építészetének, a magyarországi "mérnöképítészetnek" a vizsgálata. Az iparművészet területén csak a Zsolnay gyár történeti kutatására vonatkozóan beszélhetünk némi előrelépésről.

Gyors ütemű a fejlődés azonban a századvég és a század-
elő kora művészetének a feltárásában. E területen sok új tehetsé-
ges kutató jelentkezett és ugyszólván általános az interdiszcipli-
naris szemlélet. Ez mutatkozik meg abban, hogy kísérletek tör-
téntek a kor vizuális kulturájának a felmérésére, az eddigi elszí-
getelt kutatással ellentétben a kor polgári és paraszti művészetét,
viszonyrendjét együtt látóan közelítik meg. Megindult az intézmé-
nyek történetének, a művészeti élet strukturájának a kutatása is.
A nemzetközi szakirodalom érdeklődésének megfelelően előtérbe
került és fellendült a szecesszió és a szimbolizmus kutatása, gaz-
dagodott a Csontváryval, Rippl-Rónaival foglalkozó irodalom, tu-
dományos szinten megindult a Gulácsy-kutatás és eredményesek
a munkásmozgalom és a művészet kapcsolatát elemző munkák is.
Régi művészettörténeti adósság törlesztése kezdődött meg a gödöl-
ői iskola és telep művészetének kutatásával. Hosszabb szünet után
ismét megindult a korai plein air törekvések, a nagybányai mozga-
lom művészetének kutatása és új jelenség, a szolnoki művésztelep
kutatása is. A legnagyobb eredmények közé tartozik, hogy az inter-
diszciplináris szemlélet, a társtudományokkal való szoros és gyű-
mölcsöző együttműködés mellett mind nagyobb szerepet kapott a
komparisztika, a skandináv, az osztrák, a közép-európai és az
angol fejlődéssel való összehasonlító vizsgálat illetve a hatások sok-
oldalu értelmezése. A kor építésze történetének, különösen a
nemzeti-népies szecesszió kutatásának is továbbfejleszthető ered-
ményei vannak. Több publikáció foglalkozott a szecessziós iparmű-
vészet hazai sajátosságaival. A korabeli életforma, divat, környe-
zetalakítás és ipari esztétika területén megindultak a tudományos
vizsgálatok. A jelenleg nyomdában levő művek vagy feldolgozás
alatt álló témák alapján megállapítható, hogy a századforduló mű-
vészete feltárásában és értelmezésében a közeljövőben jó eredmé-
nyek várhatók.

Ugyancsak megbízható szakmai eredmények jelzik a Nyolcak, az aktivizmus és a Tanácsköztársaság művészetével, általában a korai magyar avantgarde művészettel foglalkozó tanulmányokat. A nyomdában levő monografikus és szintetizáló írások mellett több részletpublikáció is készült és tudományos igényű kiállítás is jelzi a munka alaposságát. Megindult a kor elméletének, kritikátörténetének a vizsgálata is. Eredményeit jelentős publikációk dokumentálják (Fülep Lajos gyűjteményes kiadás, Ady és a képzőművészet viszonya, Kmetty János művészeti írásai stb.). A korszak kutatásának elengedhetetlen feltétele a külföldi kapcsolatok sokrétű elemzése, e téren is születtek eredmények. Közeljövőben sor kerülhet a Tanácsköztársaság művészeti életének monografikus feldolgozására.

A 19. század végének és a 20. század első két évtizedének kutatása tehát a lehetőségeken belül megfelelő ütemben és tervszerűen halad. A fiatal művészettörténészek orientálásával lehetőség van a jelenleg még hiányzó kutatások megindítására is.

Viszonylag elmaradottabb a két világháború közötti művészet tudományos feltárása, bár néhány területen egyértelmű az előrelépés. A legjelentősebb a kor szocialista művészetének, mindekelőtt Derkovits Gyula, Dési Huber István, a Szocialista Képzőművészek Csoportja tevékenységére vonatkozó kutatás, az utóbbiról nyomdába került a tudományos megalapozottságú forráspublikáció. A korábban megkezdett munkának megfelelően halad a kor szobrászatának a felmérése és részben elkészült, részben az előkészítés stádiumába került néhány monográfia (Egry József). Az érdeklődés fókuszában maradt a szentendrei művésztelep. Összefoglaló igényű monográfia jelent meg a szentendrei iskoláról, ezt azonban inkább még a kutatások megkezdésének minősíthetjük. A kor festészeti áramlatai közül a részpublikációk tanúsága szerint jól halad a római iskola kutatása. Megindultak a kor művészeti élete

strukturájára vonatkozó kutatások. Jó kezdeményezések ellenére lelassult a kor magyar építészetének tudományos feltárása és a többi korhoz viszonyítva is elmaradt még az iparművészeti kutatás.

A korszakkal foglalkozó - jelenleg a megszövegezés fázisában levő - kézikönyv munkálata a biztosíték arra, hogy a két világháború közti művészet elmélyültebb és teljességre törő kutatása a közeljövőben fel fog lendülni.

A 20. század művészetének kutatásában a publikációk tanúsága szerint új jelenség, hogy megindult az ikonográfiai kutatás, a szimbólumértelmezés ikonológiai vizsgálata és itt is érvényesülni kezd a művészetszociológiai és művelődéstörténeti megközelítés, az interdiszciplináris kutatás fontosságának a felismerése, amelyet egyébként általában az elmúlt évtized magyar művészet-történetírása legnagyobb eredményének minősíthetünk.

Jelenkor

Közvetlenül a vizsgált időszak előtt, 1970-ben jelentek meg az első tudományos igényű összefoglalások, amelyek az 1945 utáni magyar művészetet hazai, illetve nemzetközi viszonylatban áttekintették: e periódus a művészettörténeti fejlődés folyamatában mint szervesen illeszkedő nyitott, utolsó szakasz szerepelt. A hetvenes évekre már tisztázódott a korszak relatív legvégén kirajzolódnak viszonylagos szakaszhatár, s ezt néhány éven belül észlelte a művészettörténetírás és a kritika is.

E kulturpolitikailag, ideológiailag is fontos szakmai készség megérlelődése nem volt könnyű. A kortárs művészek munkásságának folyamatos, önálló kötetekben való ismertetését a hatvanas években még gátolta az értékeléstől féltő, fölös taktikai óvatosság. Csak a hetvenes években lett rendszeres ilyen kiadványok

megjelentetése. Ezt lehetővé tette egyfelől az egyre nagyobb számú és volumenű egyéni kiállítás megrendezése, másfelől a kortárs egyetemes művészet mind intenzívebb ismerete; s mindkettő feltétele az összehasonlító értékelésnek, a viszonyításnak.

A számszerűen nagy publikációs tevékenység tulnyomóan ismeretterjesztő-népszerűsítő jellegű, habár nem egyszer módszeres tudományos kutatómunka és általánosítás előzi meg a többnyire egyíves terjedelmű publikált szöveg megírását (pl. Kondor Béláról). Az egyetlen, kortárs művészekkel foglalkozó kandidátusi értekezés (Martyn Ferencről) csak rövidített formában jelenhetett meg. Nem lebecsülhető az ismeretterjesztő albumok közművelődési, izlésnevelő haszna és a művészettörténészek a jövőben sem vonhatják ki magukate feladat alól, még akkor sem, ha számolniuk kell a kiállítási és kiadói programok ad hoc jellegével. De a csak erre korlátozódó publikációs igény lassítja a szakemberek törekvését, hogy tudományos módszerességgel foglalkozzanak a jelenkorral vagy annak részjelenségeivel. Különösen szembetűnő ez olyan művészeti ágakban, illetve határterületeiken, ahol a jelenkori műfajifunkcionális változások szorosan kötődnek a mindennapok gyakorlatához, mint amilyen az építészet, az iparművészetek, az ipari művészet területe. Az építészet-történeti munkák többnyire ismertető leírásokat tartalmaznak; értékelő áttekintés született az ipari formáról, a kerámiáról. Folytatandók módszeresebb feldolgozást igénylő kezdeményezések.

Bármennyire indokolja is a közművelődési igény a publikációk tulnyomóan ismeretterjesztő jellegét, egyre inkább érezhető hiányt okoz, hogy kevés a "mélyfurás", alig van publikációs fórum, ahol mód lenne jelenségcsoportok általánosítására, a legfontosabb művészetelméleti kérdések megvitatott körvonalazására. Az utóbbi öt-hat évben ugyan egyre több a néha tudományos tanulmány igényű, a jelenségek regisztrálásán vagy egy-egy életpálya leírásán tulnövő

történeti-elméleti vállalkozás és ezek természetszerűen nyitott és vitatott kérdéseket is tartalmaznak. A publikációs fórumok korlátozott volta azonban nem teszi lehetővé e tapasztalatok konfrontálását. Az egyetlen kortárs művészeti folyóirat, a Művészet, átmenetileg (1974-1975) vállalta a vitafórum szerepét, de 1976-1978 között szinte zárt műhelyként működött, egy igen vitatható ideológiai tendenciát képviselve. A folyóiratok közül a Kritika közöl néha egy-egy mélyebb összehasonlításra vállalkozó tanulmányt. A kutatóhelyek kiadványai azonban ritka megjelenésűek, példányszámuk alacsony és a hosszú átfutási idő miatt nem biztosíthatják az ott közölt, tudományos igényű elemzések kívánatos visszhangját. Átfogóbb történeti-esztétikai elemzésre, műhelymunkára indítottak az agit. prop. témákból fakadó igények. De például olyan nagyobb volumenű áttekintés, mint a "Tizenöt év művészete és irodalma" téma anyaga nem került publikálásra. Az effajta munka, éppen évszámhoz kötött frissessége miatt, publikációs témaként hamar elavul és csak a további kutatás nyersanyagaként hasznosítható. Későbbi rokon anyagok (a közművelődési határozat előkészítésének vonatkozó témája, a "Pártosság, népiség, realizmus") már hamarabb nyilvánosságra kerültek, illetve kerülnek. Ugyanez áll az MSZMP Központi Bizottsága, illetve a Kulturális Minisztérium által kezdeményezett elemző áttekintésekre, amelyek egyfelől hozzájárultak a képzőművészet-iparművészet 1945 utáni történetének, fejlődési tendenciáinak összegezéséhez, másfelől a mai képzőművészeti élet strukturáját érintő, állami döntést előkészítő munkához. A tanulmányigényű összefoglalók egy része folyamatosan publikálásra kerül, de a már említett körülmények miatt oly módon, hogy a nézetek, álláspontok konfrontálása csak hosszabb távon lehetséges. Ez a hetvenes évek eleje óta tartó munka publikációs lecsapódása nem eredményez szorosabban vett tudományos értekezéseket, de folyamatos kutatómunkára épül és ennek eredményeit gyakorlatilag hasznosíthatóvá teszi.

Az eddigi eredmények többsége szükségképpen érintkezik a művészeti kritika feladatkörével, illetve műfajával. A kritika sajátos problémáira, lehetőségeire, feladataira csak annyiban térünk ki, amennyiben az szerves része a tudományos munkának. A kortárs művészettel foglalkozó kutatók egyike sem kerülheti ki a kritikairást, és a nem par excellence kritikai írások sem kerülhetik meg a kritikusi állásfoglalást. Tul azon a folytonosan visszatérő kérdéskörön, hogy kiknek szól a kritika és mi a funkciója, jelen összefüggésben leginkább a kritika tárgyának az alakulása érdemel figyelmet. A kritika évtizedek óta és tulnyomórészt ma is a kiállításra koncentrál, vagyis egy rövid életű, időszakos nyilvánosságra, holott a jelenkori művészet fő csomópontjait inkább az állandó nyilvánosságra került alkotások, illetve együttesek jelzik. A kiállításról-kiállításra való értékviszonyítást azonban rendkívül nehezíti az, hogy az 1945 utáni képzőművészetnek nincs és nem is volt a fővárosban állandó muzeumi kiállítása. Az ilyen profilu egy-két megyeszékhelyi kiállítás szükségképpen a kortárs művészet valamely metszetével szolgál. A nagyszabásu, általában ötvenként rendezett országos tárlatok válogatásának-értékelésének tehát nincs látható viszonyítási alapja. Ilyen feltételek között a kritika a valóságnál bizonytalanabbnak, szubjektivebbnek hat, kiállításcentrikus volta miatt pedig alig van arra mód, hogy az olvasottak a látottakkal konfrontálódhassanak.

A tudományszakon belül a kritikát, akár a művészeti életet is az intenzivebb, célratörőbb művészetelméleti munka segítheti. Néhány, újabban többirányuan megközelített problémakör, amelyek szorosan kötődnek művészet és társadalom viszonyának felismert, illetve feltárt kérdéseihöz: a vizuális kultúra és annak története, műfajtörténeti és műfajelméleti kérdések, művészetszociológiai problémák, a művészet funkciójának a változása és magának a művészetnek a jelentésváltozása, a művészet és a piac viszonya. Elszigeteltebbek a stílusvizsgálatra koncentráló történeti-

elméleti tanulmányok. E témakörökben a figyelem egyidejűleg irányul a hazai és az egyetemes művészetre: minden korábbi korszakhoz képest nagyobb és állandóan növekszik a világméretű hatás-kölcsönhatás. Gyorsulása miatt, még a megnövekedett utazási lehetőségek és a Magyarországon bemutatott egyre nagyobb számú és volumenű külföldi kiállítás ellenére sem lehetünk folyamatosan tájékozottak; ez áll mind a szocialista, mind a nem szocialista országok művészetére. Csak töredékesen lehet ismert nemcsak a mai polgári művészetnek a művészet - nem művészet alternatíváig eljutott, illetve azon túljutott kritikai irodalma, hanem a szocialista országok egyre terebélyesebb, a hazainál többnyire mozgékonyabb publikációs anyaga is.

Számolva a nehézségekkel (beleértve a szocialista táboron belüli, művészetszemléletet is érintő vitákat), nagyobb nyilvánosságra tarthatnának számot a már kontrollálható ismeretek, akkor is, ha a jelenkorral foglalkozó, tudományos történelemszemlélet alapján álló, általánosításra, következtetésre képes tanulmányok szükségképpen nyitottabbak, inkább kérdésfelvetésre koncentrálóak, mint a régebbi korok feldolgozásai. Szakmai közéletünk (sokkal inkább mint más, szocialista vagy nem szocialista országban) a már lezárható bizonyítást, a végkövetkeztetésig eljutó elemzést tekinti tudományos eredménynek; ez nem serkenti a nyitott jelennel való foglalkozást.

A vizsgált időszakban, amelyet végső soron az 1945 utáni periódus első publikációs fellendülése jellemez, a kiadói-olvasói ismeretterjesztő igényeken túl is megalapozódott a továbblépést. A jelenkor művészetére is kiterjednek a szaktudományban új módszerű interpretációs kutatások; egyre fontosabb segédeszköz az ikonográfiai-ikonológiai elemzés. A kutatás tárgyismereti feltételeit teremti meg a rekonstrukciós kiállítások elkezdett sorozata (Európai Iskola, Magyar művészet 1945-1949). Magyar-szovjet

nemzetközi munkaértekezlet foglalkozott a korszak fő tendenciájával ("A szocialista művészet genezise és aktuális problémái"); ezt kiegészíti magyar kutatók folyamatos és aktív részvétele rokon témájú külföldi tanácskozásokon. Megindult a forráskiadás: az MTA Művészettörténeti Kutatócsoportjának gondozásában megjelent a "Kritikák és képek 1945-1975" című nagy visszhangu kritikai dokumentum-válogatás, továbbá az 1945-ös év képzőművészeti vonatkozású levéltári iratanyaga; megjelenésre vár az 1946-1948-as évek vonatkozó iratválogatása.

Az 1945 utáni korszakokat magában foglaló kézikönyv kötet eddigi előkészítő munkája művelődéstörténeti igényekkel koordinálja a legújabb eredményeket, legyen az történeti-elméleti tudományos munka, új kutatást általánosító ismeretterjesztés vagy a gyakorlati teendők döntéseket előkészítő számbavétele.

2.számu melléklet

Az egyetemes művészet történetének kutatása

A kutatások hazánkban elsősorban a muzeumi gyűjteményekhez kapcsolódnak, s főként a hazai képzőművészeti és iparművészeti műtárgyvagyron korszerű, tudományos megítélését biztosítják. Ennek a feladatuknak országos muzeumaink általában megfelelő színvonalon tesznek eleget, régi európai műalkotásaikat mind a vonatkozó európai gyűjtemények anyagában, mind a szakirodalomban kellő informáltságot eláruló meghatározó, rendszerező kutatások dolgozták fel, s kapcsolták be az egyetemes művészettörténeti irodalomba.

A hazai egyetemes művészettörténeti kutatást a lehetőségek, de hagyományai is elsősorban a Szépművészeti Múzeumhoz kapcsolják. A vizsgált időszakban a múzeum tovább gyarapította tudományos szakkatalógusait, így a Régi Képtár katalógusa mellett a szoborgyűjtemény és a grafikai gyűjtemény szakkatalógusai is megjelentek. Hasznuk a nemzetközi és hazai kutatás számára felbecsülhetetlen.

A keleti művészet emlékeit muzeumaink (elsősorban a Keletázsiai Múzeum) hasonló módszerességgel és igényességgel dolgozzák fel.

Egyetemes művészettörténeti kutatásaink lehetőségei - amint a muzeumi szférát elhagyják - korlátozottak. Problémája, hogy a kutatásoknak nincs gazdája, nincs összehangolt programja, s legfőként nem kap megfelelő támogatást. A körülményekből következően, hogy ezek a kutatások nem jutnak, de nem is juthatnak az

az egyetemes művészeti fejlődés centrális kérdéseit érintő állásfoglalásig. S hogy egyetemes kutatásunkat mégis elismeréssel tartja számon a nemzetközi tudományosság, az mindenekelőtt tudományágunk néhány nagy egyéniségének köszönhető.

A kutatás helyzetét áttekintve megállapítható, hogy a kedvezőtlen körülmények ellenére, a vizsgált időszakban néhány területen megbecsülendő eredményeket ért el.

Ókori egyetemes művészettörténeti kutatás jelenleg egyedül a Szépművészeti Múzeumban folyik. Eredményeit az etruszkokorinthuszi vázafestészet témában elkészült alapvető kézikönyv, az antik gyűjtemény egyetemes anyagával kapcsolatos kutatások és a kelta művészettel foglalkozó kutatások dokumentálják.

A hazai egyszemélyes bizánci kutatás eredményeit a "Survivals of Greek zoological illumination in Byzantine manuscripts" c. munka foglalja össze.

A régi művészet kutatásán belül a legnagyobb hiányosságok a középkorral, főleg a korai középkorral kapcsolatosak. E korszak európai építészetével, szobrászatával, festészetével nem foglalkozik magyar kutató. A középkori művészet kutatása szempontjából különösen kívánatos lenne az intenzívebb együttműködés a szomszédos országok szakembereivel.

A magyar kutatás az olyan hazai vonatkozású emlékekkel kapcsolatban tudja leginkább a nemzetközi szakirodalmat gazdagítani, amelyek egyetemes jelentőségűek. Példa erre az 1974-ben a budai várban előkerült szobrok tudományos elemzése, amely a leletet a korabeli, elsősorban flandriai művészethez köti, új szempontokat vetve fel az 1400 körüli európai szobrászat kutatása számára is.

Jelentős eredmény született a késő gótikus párizsi ötvösség egyik legjelentékenyebb emlékének, az esztergomi Mátyás-kálváriának kutatásával kapcsolatban. Tisztázódtak a mű keletkezésének körülményei - Flandriai Margit ajándéka 1402-ből Merész Fülöpnek -, s a késő középkori francia inventáriumok művészet-történeti szempontu tanulmányozása alkalmat adott nemcsak az esztergomi, hanem több más mű azonosítására is, új megvilágításba helyezve a párizsi ronde-bosse zománc történetét.

Az itáliai trecento festészet közép-európai hatásának témakörében születtek új eredmények. A Szépművészeti Múzeum kutatója készíti a Corpus des Primitifs Flamands magyar kötetét.

Az egyetemes művészettörténet kutatásának legnagyobb hagyománya nálunk az itáliai reneszánsz művészet - főleg festészet - terén van. A vizsgált időszakban reneszánsz kutatóink számos eredménnyel gazdagították e hagyományt. A portréproblematika, a program rekonstrukciók kapcsán Masaccio, illetve Verocchio tanulmányok születtek. Tanulmányok készültek Mantegnáról, Francesco di Giorgioról, Leon Battista Albertiről. Jellemző, és a kedvezőtlen kutatási körülményekből következik, hogy ezek a tanulmányok elsősorban elméleti és nem stílus-kritikai jellegűek. Az sem véletlen, hogy a hazai szerzők éppen az utazást kevésbé igénylő ikonográfiai-ikonológiai kutatások terén értek el nemzetközi eredményeket.

Jelentős eredmények születtek az olasz reneszánsz portrékkal kapcsolatos stílustörténeti, módszertani kutatásokban, s a Leonardóval foglalkozó kutatásban.

Különösen értékesek, nemzetközi érdeklődést kiváltók a barokk kutatás eredményei, a barokk festészet témakörében Maulbertsch életművével kapcsolatban, valamint az itáliai settecento és Kupeczki festészetével kapcsolatban. Önálló kutatásokra

épülő, összefoglaló munka készült a németalföldi rajzművészetről, a Bruegel-tradicióról, a rudolfinus tájképfestőkről, F.B. Werner vedutáiról.

Az egyetemes művészettörténettudományt gazdagította s a barokk kutatás nélkülözhetetlen kézikönyvévé vált az 1974-ben három kötetben újból kiadott Barockthemen.

Az egyetemes művészettörténeti kutatások folyamatossága a barokkal látszólag megszakad, s legközelebb csak a szecesszióval, a Bauhaus-zal kapcsolatban találunk eredményes kutató tevékenységet. A szocialista képzőművészet jelképeinek feldolgozása témájában uttörő jelentőségű munka, valamint a fellendülőben levő összehasonlító kutatások remélni engedik, hogy a legújabbkori egyetemes művészettörténeti kutatások új lendületet vesznek.

Az egyetemes művészettörténettel foglalkozó magyar szakirodalom áttekintése meggyőz arról, hogy az önálló kutatásokra épülő, új eredményeket közlő, tudományos igényű munkákon túl, igen jelentősek az alapvetően ismeretterjesztési szándékkal, egy-egy művészeti korszakról, vagy jelentős alkotó egyéniségről szóló munkák, melyek szerzői többnyire nem elégszenek meg az ismeretterjesztő feladattal. Az anyag egyéni rendszerezésével, új összefüggések megláttatásával, sok önálló megfigyeléssel, a tudományos művek színvonalát érik el. Ilyen munkákat találunk a "Remekműveink" sorozatban (idegen nyelven is megjelenik, s a külföldi olvasó számára is hozzáférhetővé teszi a magyar muzeumok műalkotásait). A művészettörténet nagy korszakait feldolgozó sorozat hasonló igényességgel készül. A római művészet, a román kor, gótika, a 19. század művészete a historizmustól a szecesszióig, a klasszicizmus és romantika kötetei már megjelentek, az itáliai reneszánsz művészetről szóló kötet kiadás alatt van. Ezek a kitűnő, a nemzetközi irodalom legfrissebb eredményeit felhasználó munkák

eredményesen szolgálják az egyetemes művészettörténet megismer-
tetését, s kitöltik azt az űrt, amit a szorosan vett tudományos ku-
tatás képtelen lefedni.

E sorozatok az egyetemes művészettörténeti kézikönyvet
természetesen nem pótolhatják, de nem helyettesítheti a Lyka
Károly-féle elavult munka, sem a magyarra átültetett Gombrich-fé-
le mű. Csak a hazai kutatásokra támaszkodva, annak eredményei-
ből készülhet ilyen kézikönyv, ami hasznosan szolgálhatná az egye-
temi oktatást és közművelődési céljainkat.

Hazai egyetemes művészettörténeti kutatásunk hiányossá-
ga, hogy kutatóink az interdiszciplináris kutatások fontosságát még
nem ismerték fel kellő mértékben. Biztató kezdetnek tekinthetjük
a művészetszociológia, művészetpszichológia, strukturalizmus ku-
tatásával kapcsolatban elért eredményeinket. A művészetelméleti
kutatások is a szaktudomány adósságai közé tartoznak.

Sokkal nagyobb hangsúlyt kell kapnia a közép-kelet-euró-
pai kutatásoknak, mivel a magyarországi és egyetemes művészet-
történeti studiumok kapcsolatának legreálisabb lehetőségét jelen-
tik.

Megállapíthatjuk, hogy az egyetemes művészettörténeti
kutatás érdeklődése hazánkban változatlanul Európa-centrikus. Ha-
gyományait, eredményeit, lehetőségeit figyelembe véve, eredmé-
nyei továbbra is elsősorban a Magyarországra importált műalkotá-
sok, a hazánkban dolgozó külföldi művészek témakörében várhatók.
Nem nélkülözheti azonban a ritkán művelt kutatások fenntartó jel-
legű művelését, s továbbfejlődése érdekében az interdiszciplináris,
valamint a közép-kelet-európai kutatások művelésének a kiterjesz-
tését.

3.számú melléklet

Kiállítások

A tudományos munkában játszott szerepük szerint muzeumi kiállításaink három nagy csoportba oszthatók. Az első, mennyiségileg legnagyobb részt a népszerűsítőnek nevezhető tárlatok képviselik. Ezek ismert anyagokat, ismert összefüggéseket mutatnak be, s gyakran nem többek rutintevékenységnél. A rendezés, az anyagösszeállítás véletlenei azonban még ebben a többnyire kiürült, elidegenedett formában is rámutathatnak eddig fel nem ismert kapcsolatokra.

A tudományos munka szempontjából jelentősebb az a kiállítási típus, amely feltáratlan, ismeretlen anyagokat mutat be. A műtárgy összegyűjtése, meghatározása, rendszerezése, a katalógus elkészítése legalábbis elemi szinten tudományos munkát követel. Sajnos ezt az esetek egy részében nem követi további feldolgozás.

A harmadik, igazán tudományosnak tekinthető kiállítási típusban az anyag bemutatása nem öncél, illetve nem egyedüli cél. A kiállítás szervesen illeszkedik a tudományos munka folyamatába, képviseli a már elért eredményeket, s eszközévé válik újabb problémák felvetésének, megoldásának, az érintett téma teljes feldolgozásának. A katalógus is ennek megfelelően valódi tudományos publikáció. Kiállítási gyakorlatunkban ez a harmadik típus a legritkább.

A Szépművészeti Múzeum munkájában nagy részt foglal el a törzsanyag gondozása, publikálása, az állandó kiállítások

frissítése, új formában való bemutatása. 1972-ben nyitották meg például az utóbbi időszakban gyűjtött anyagokból a 20. századi külföldi művészet állandó kiállítását, 1973-ban az antik kiállítást. A hozzájuk készített vezető nemcsak a színvonalas ismeretterjesztést szolgálja, hanem bibliográfiai és egyéb adataival tudományos segédeszköz is.

A muzeum rendszeresen mutat be külföldről érkező anyagokat, amelyek fontos információ források és inspirálók a kutatás számára. A kulturális együttműködés véletlenei szerint ezeknek a kiállításoknak a sorában különböző korszakokat, gyűjteményeket váltakozó szinten bemutató tárlatok szerepelnek. Néhány példa: Angol portré (1973), Trák műkincsek (1978), Modern francia festészet szovjet muzeumok anyagából (1979).

A saját tudományos munkához kapcsolódó időszaki kiállítások az utóbbi időben megritkultak a muzeumban, ilyeneket keresve a hetvenes évek elejére kell visszamennünk. Anyagfeltáró jelentősége volt a külföldön élő magyar művészek kiállításának (1970), magyar és külföldi társintézményekkel való együttműködés révén született A középkor alkonya (1971), Az európai tájképfestészet 1550-1650 (1972), Maulbertsch és kora (1974), Reneszánsz művészet Európában (1973) kiállítások. A kísérő katalógusok tudományos igényű műtárgyjegyzékkel a vonatkozó irodalom felsorolásával segítik a kutatást.

A Magyar Nemzeti Galéria energiájának javarészét az új épületben való berendezkedés kötötte le. A Galéria tevékenységének koncepcionális gyengesége már a publikált és megvitatott kiállítási tervezetekből kiderült, s a végeredmény nem hazudtolta meg a bírálókat. Régen, vagy soha nem látott műveket mutatott be a régi magyar művészeti gyűjtemény, a grafikai osztály, értelmező, az összefüggéseket feltáró rendezésben. A 19. századi anyagban már kiütköztek az időrendi és aránybeli problémák, egy következetesen

megvalósított rendezési elv hiánya. A szoboranyag a minőség szerinti szelekció mellőzésével lepett meg, az elmúlt 30 év magyar művészetét pedig valamiféle statisztikai átlag reprezentálta, furcsa egyenlősdivel fullasztva bele a kiemelkedő egyéniségeket a kis és középserű művészek dömpingjébe.

Az időszaki kiállítások közül figyelemre méltó volt az egyházi gyűjtemények kincseinek bemutatása (1971). Régi nagy adósságai közül is törlesztett néhányat a Galéria, életmű-kiállításával: Egry József (1971), Tihanyi Lajos (1973), Moholy Nagy László (1975), Vajda Lajos (1978). Egry és Moholy Nagy művésze-te már egy bizonyos alapszinten bekerült tudományos életünk vérkeringésébe, Tihanyi és Vajda művészete monografikus feldolgozásra vár, hasonlóan a most bemutatott Ferenczy Noémihoz. Kiállítási szerepeltetésük, akárcsak a nem említett művészeké, segíti, de nem helyettesíti a tudományos feldolgozást. Jó lehetőséget rejtett magában a szolnoki festőiskola magyar és osztrák muzeumok által rendezett kiállítása, de nem eredményezte a bemutatott művészeti jelenség elemző, kritikus, elmélyült vizsgálatát.

Az Iparművészeti Múzeum kiállító tevékenységének első-sorban ismeretterjesztő karaktere van, történeti anyagok mellett a mai magyar ipar- és képzőművészet bemutatásával gazdagítják művészeti életünket. 1973-ban itt kapott helyet a magyarországi szerb ikonok kiállítása, az újvidéki Matica Srpska Képtár által restauráltatott és feldolgozott művekből. A térművészetek határai kiállítás-sorozat (I.rész: Gótika, 1974) az iparművészetnek az építészettel, képzőművészettel és népművészettel való kapcsolatát kívánta reprezentálni, a folytatás azonban sajnos elmaradt.

A Budapesti Történeti Múzeum Középkori királyi palota a budai várban címmel rendezett kiállítást (1975), a múzeum életének nagy eseménye azonban a budavári gótikus szobrok feltárása és bemutatása volt, érdekes kísérő publikációkkal. Jelentős volt még

a Képek, szobrok 30 év magyar művészetéből című kiállítás (1977), amely a Magyar Nemzeti Galéria hasonló témájú tárlatának fiaskója után, a történeti összefüggések érzékeny feltárásával és kvalitásos válogatással mutatott példát.

A vidéki muzeumok közül a székesfehérvári István Király Múzeum és a pécsi Janus Pannonius Múzeum emelkedik ki tevékenységével. A pécsieknél a gyűjtőmunka, az állandó kiállítások, kisebb muzeumok létesítése jelentős (Reneszánsz kőtár, 1972; Csontváry Múzeum, 1973; Fülep Lajos emlékszoba, 1975; Vasarely Múzeum, 1976; Uitz Múzeum, 1978), a székesfehérváriak időszaki kiállításaiakkal játszanak uttörő szerepet. 1965-ben indult meg a 20. századi magyar művészet című kiállításorozat, amely ennek a korszaknak legjelentősebb mozzanatait mutatta be, a századfordulótól kezdve a negyvenes évek végéig (Európai Iskola, 1973; Magyar művészet 1945-1949, 1977). Monografikus tárlataik nem kevésbé hézagpótlóak, itt állították ki először az utóbbi husz évben Csontváryt, Gulácsyt, Farkas Istvánt, Vajda Lajost.

A szobathelyi Savaria Múzeum egy meghatározott témakörben - Derkovits, Dési Huber, szocialista törekvések - folytat gyűjtő és kiállító munkát. Tudományos szempontból érdekes próbálkozásuk volt az Újrealista csoport 1936-os nyitó tárlatának rekonstrukciója, kellő előkészítés híján azonban nem sikerült igazán hitelesre, a katalógusból is hiányzott egy komoly, értékelő, problémákat felvető tanulmány.

Egy sor tudományos jelentőségű kiállítás az MTA Művészettörténeti Kutatócsoportja kezdeményezésére, vidéki muzeumokkal együttműködve született meg: A magyar aktivizmus története (Pécs, 1973), A korai plein air törekvések (Szolnok, 1974), A gödöllői művészcsoport (Kecskemét, 1977), Magyar művészet 1945-1949, Árpád-kori kőfaragványok (Székesfehérvár, 1978). Ezek a bemutatók két okból is figyelemreméltóak, egyrészt meg-

határozott tudományos program részeként, a művészettörténeti
kézikönyv előkészítése jegyében jönnek létre, másrészt az előké-
szítés során végzett tudományos munkának maradandó nyoma is
van a katalógusban, az anyag bemutatása nyomán publikált tanul-
mányokban. A katalógus adatokat közlő vékony füzetből terjedelmes
kiadvánnyá fejlődik, a bevezető szöveget dokumentum-szemelvé-
nyek, kronológiai összeállítások, bibliográfia egészítik ki. Az Ár-
pád-kori kőfaragványok kiállítás katalógusa eddig ennek a tendenciá-
nak csúcspontja: az anyagot négy kísérő tanulmány mutatja be, eh-
hez csatlakozik a művészettörténeti jellemzést, bibliográfiai ada-
tokat tartalmazó tudományos műtárgylista, mindez - a számok itt
nem csak mennyiségeket jelentenek - 350 oldal terjedelemben

4. számú melléklet

Müemlékvédelem

Ritka és ezért emlékezetes tény, hogy a II. Osztály az 1974. évi akadémiai közgyűlés keretében zárt tudományos ülésen vitatta meg a műemlékvédelem elvi és gyakorlati problémáit. A téma napirendre tűzésének aktualitását mi sem bizonyítja jobban mint az, hogy Entz Géza referátumához tizen szóltak hozzá, köztük Erdey-Gruz Tibor, az időben az MTA elnöke és Berend T. Iván, Gerevich László, Major Máté, Szabó János akadémikusok

Az ülés óta eltelt három esztendő a műemlékvédelem további eredményeit hozta, ami szűkebb szakterületünk vonatkozásában több szempontból jelentős. Mindenekelőtt a helyreállítási módszer szempontjából, mely mindeddig is szigorúan művészettörténeti, tehát az emlékek megóvását és élménykeltő bemutatását tekintette elsődleges céljának és tartózkodott a tulzott s megalapozatlan kiegészítésektől. Az így helyreállított műemlékek a magyar művészet emlékeinek, az épületeknek, a velük kapcsolatban levő szobroknak, falképeknek további létét s fennmaradásuknak biztosítása mellett jelentős tudatformáló erőt képviselnek és a művészettörténeti ismeretterjesztésnek is fontos elemei. Végül, de nem utolsósorban a helyreállítások tudományos megalapozása érdekében végzett feltárások, falkutatások az eddig nem ismert művészeti emlék felszínre kerülését eredményezték, s ezzel új anyagot szolgáltatnak a korszerű marxista szellemű feldolgozás számára.

Tulságosan hosszúra nyulna s céltalan is lenne az elmúlt évek helyreállításait felsorolni, csak néhány jellegzetes példát em-

litünk. A soproni városház helyreállítás bizonyítva a római falak több formában történt helyreállítását, új távlatot nyitott szakmánk és a várostörténet számára, bemutatása pedig monumentális történeti képeskönyvet a Műemlékvédelmi Európa díjjal kitüntetett, 700 éves fennállását ünneplő város polgárainak és az odalátogató idegeneknek.

Csaroda kis románkori templomának helyreállítása nemcsak az Árpád-kori építészet egyik gyöngyszemének megóvását jelentette, hanem egy sor 13. századi freskó feltárását és restaurált bemutatását.

A gótikus építészet emlékei közül kiemelkedik a soproni második zsinagóga feltárása és helyreállítása, mely egy 13. század végi emlékekkel gazdagította az effajta középkori egyházi építmények Európa-szerte ritka emléktárházát.

A szobrászati emlékek közül hadd utaljunk a budavári igen jelentős szoborleletre, mely egészen új távlatokat nyitott középkori plasztikánk megismerése terén és feldolgozása számára kiemelnenk itt restaurálásának s ezzel bemutatásának rendkívül gyors és korszerű megoldását.

A szalonnai, nógrádsápi, nyirbélteki freskók feltárása és helyreállítása az amugyis gyér középkori festészeti anyagunk új emlékekkel való gyarapodását jelentik.

A kőszegi házak helyreállítása, a sgraffitós diszítés 1570 körüli virágzását tanúsítja, míg a festett és faragott reneszánsz, izlésű famennyezetekkel ékes soproni polgárházak ismét eddig emléktárházunkból teljesen hiányzó műfajra derítettek fényt.

Az aszódi egykori Podmaniczky kastély barokk falképeinek helyreállítása egy a sok megújított nagy barokk falképciklus közül, melyek során külön ki kell emelni a székesfehérvári görögkeleti templom falképeinek helyreállítását, mely egy sor helyreállí-

tott ikonnal és fa felszerelési tárggyal együtt a pravoszláv művészet eddig kellően nem ismert és nem méltányolt emlékeire vet új fényt.

Sorsdöntő változás történt a népi építészet emléanyagának megmentése terén. Egész faluktól, falurészletektől (Hollókő, Tihany, Szigliget) együtteseken át (Fertőszéplak) egyes emlékeket főként a helyi tanácsok segítségével lehetett megmenteni. A népi építészet együtteseinek védelméről sikeres nemzetközi konferenciát is tartottak 1977-ben.

További felsorolás helyett megemlítendő a műemlékvédelem határainak az elmúlt években történt kiterjesztése, hiszen most már védelem alá kerültek a munkásmozgalom-történeti jelentőségű emlékei mellett a 20. század építészetének egészen a második világháborúig jelentős emlékei.

Jól halad a tudományos feldolgozás is. Megjelent a Heves megyei topográfia III. kötete. A Műemlékvédelem c. folyóirat és a kétévenként megjelenő Évkönyv mellett a tudományág folyóirataiban s igen gyakran a vidéki muzeumok évkönyveiben állandóan jelennek meg publikációk a helyreállításokról, s azok művészettörténeti eredményeiről. Súlyos hiányosság viszont, hogy az olcsó ismeretterjesztő kiadványok ugyyszólván teljesen megszűntek. Ez a felettébb sajnálatos körülmény veszélyezteti a helyreállított műemlékek tudatformáló erejének közművelődési felhasználását.

A káderhelyzet alakulásában vannak pozitív jelenségek, de sajnos veszélyt jelző negativumok is. Megjelentek és dolgoznak már az újjászervezett restaurátorképzés első végzettei, de számuk csekély és messze vagyunk attól, hogy a képzőművészeti restaurálás terén közismert lemaradásunkat behozzuk. Eredményesen folyik a műemléki szakmérnök képzés, az idén már régészek és művészettörténészek bevonásával. Egyes szakmák (régészet, művészettörténet) elnöködése a műemlékvédelem területén veszélyes, mert az állandó terepmunka terhét és veszélyét a nők nehezebben bírják.

Egy generáció nyugdíjbavonulásával kétféle csökkent az egész ország műemléki szervezetében dolgozó tudományos minősítéssel bírók száma.

5.számú melléklet

Kutatóhelyek

A vizsgált időszakban elsősorban az MTA és a Kulturális Minisztérium főhatósága alá tartozó kutatóhelyek helyzetét tekintettük át, lévén az országos muzeumok és a Művészettörténeti Kutatócsoport a tudományos kutatás meghatározó bázisai.

A vizsgálat alapján megállapítható, hogy egyedül a Művészettörténeti Kutatócsoport rendelkezik a zavartalan kutatómunkához szükséges körülményekkel és költségvetési támogatással. Feladatait középtávu, ill. éves terv alapján, a kezdeti nehézségek leküzdése után, általában jó ütemben, színvonalasan oldja meg.

A tudományos tevékenység szempontjából az országos muzeumok helyzete nehezebb lett. A tudománypolitikai irányelvek egyértelműen pozitív hatásuk voltak a muzeumok életében, a közművelődési határozat és törvény végrehajtása során azonban számos probléma adódott. A személyi fejlesztések elsősorban a szorosán vett közművelődési munka javítását célozták: a népművelők, muzeumpedagógusok, kiállításrendezők, grafikusok, tárlatvezetők személyi állományát gyarapították. A tudományos alkalmazottak létszáma stagnál, ugyanakkor az újonnan beállított népművelési alkalmazottak kvalitása, rátermettsége, tapasztalata nem mindig megfelelő, ami a tudományos dolgozók terheit nem csökkenti, sőt inkább növeli. A terhek méreteit illetően megemlítendő az évi 15 milliós látogatószám.

További problémát jelent, ha egy muzeumot, mint a Magyar Nemzeti Galériát, nem muzeumnak, hanem főként kiállítási

intézménynek tekintenek. Emiatt a Galériának évi munkája kb. 40 %-át kitevő részét az e szempont alapján reá osztott feladatok elvégzésének kell szentelnie.

Az állandó kiállítások a muzeumok legfontosabb tevékenységi formái. Ezen mérhető le egy muzeum igazi felkészültsége, anyagának gazdagsága, azonkívül ennek legnagyobb az oktatási, műveltségi haszna, még az idegenforgalom szempontjából is ezek jelentik a legnagyobb vonzerőt. Egyetlen országos muzeum sem nélkülözheti a profiljába eső szakág fejlődési vonalát világosan bemutató állandó kiállítást. A Szépművészeti Muzeum egykor európai színvonalu Régi Képtár Állandó Kiállítása létének harmadik évtizedébe lépett. Szoborkiállításának bemutatási körülményei siralmasak, s még így is csak az év egy szakaszában látható. Új állandó kiállítás tervezését és felépítését az épület állapota teljesen illuzórikussá teszi. E téren változás 10-15 év múlva várható. Az Iparművészeti Muzeumnak állandó kiállítása nincs, épületének állapota szintén rossz. Ezen a képen csak a Nemzeti Galéria állandó kiállításának fokozatos kiépülése javíthat.

A kedvezőtlen külső körülmények nehezítik a tudományos munkát, mérhető ez a tudományos fokozatszerzés adatain is. Súlyos következményei a következő években, évtizedben válnak majd nyilvánvalóvá, amikor vezetői utánpótlásról kell gondoskodni.

A kutatóhellyé nyilvánított Szépművészeti Muzeum, Nemzeti Galéria és Iparművészeti Muzeum kifejezetten kutatás céljaira fordítható évi költségvetési kerete 30 000 Ft, 50 000 Ft, illetve 60 000 Ft, azaz összesen 140 000 Ft. Az Akadémia "Kulturális hagyományok" kutatási főiránya keretében nyújtott segítség enyhíti e téren a muzeumok gondjait.

A három kiemelt muzeum könyvtárának költségvetési támogatása 1978-ban: Szépművészeti Muzeum 250 000 Ft, Nemzeti Galéria 250 000 Ft, Iparművészeti Muzeum 150 000 Ft, a Művészet-

történeti Kutatócsoport könyvtáráé 205 000 Ft. Jelenleg a Szépművészeti Múzeum könyvtára van a legnehezebb helyzetben, mivel a profiljába tartozó könyv- és folyóiratanyag a legdrágább, a megjelenés itt a legnagyobb tömegű, s mint az ország legnagyobb művészettörténeti szakkönyvtára, gyűjtési körét saját szempontjainál szélesebbre kell kiterjesztenie.

A kutatóbázis lényegbevágó problémáinak summázása után, utalni kell a kutatóhelyek közötti együttműködés körülmekintő összehangolásának megvalósítására, ami az illetékes főhatóságok hajlandósága nélkül kivitelezhetetlen.

A művészettörténészek megoszlása
kutatóhelyek és tudományos fokozat szerint:

Intézmény	fő	kandi- dátus	tud. dokt.	* akad. lev. tag.
Művészettörténeti Kutatócsoport	27	6	2	-
Művészettörténeti Tanszék	8	3	2	-
Szépművészeti Múzeum	24	1	2	1
Magyar Nemzeti Galéria	37	2	-	-
Iparművészeti Múzeum	27	5	-	-
Magyar Nemzeti Múzeum*	8	2	-	-
BTM és a fővárosi muzeumok	20	1	-	-
Megyei muzeumok	21	3	-	-
Országos Műemléki Felügyelőség*	10	-	-	-
BME Építészettörténeti Tanszék*	1	1	1	-
Összesen:	183	24	7	1

* becsült adat

A MŰVÉSZETTÖRTÉNETTUDOMÁNY HELYZETE*

A helyzetelemzés - építve az MTA Elnökségének e tárgyban 1971-ben hozott határozataira - a művészettörténettudomány közel egy évtizedes fejlődéséről ad számot. Az akkor megfogalmazott feladatok teljesítéseként a jelen előterjesztés számottevő előrehaladásról számol be és átfogó képet ad a tudományág meglehetősen szerteágazó feladatairól, eredményeiről és problémáiról.

Az elmúlt évtized kutató-feltáró munkájának egyik legfőbb eredménye: "A magyarországi művészet története" c. 8 kötetre tervezett kézikönyv munkálatainak jelentős előrehaladása. A kiadásra szánt 6. kötet kézírata (a századforduló korszakáról) készen van. A hazai művészettörténettudomány első, igazán reprezentatív munkája ez, melynek eredményei, módszertani tanulságai hosszú időre befolyásolhatják majd a tudományterület további fejlődését.

E központi feladat mellett mind a magyarországi, mind az egyetemes művészettörténeti kutatásban elért jelentős eredményekről számol be a helyzetjelentés. A szaktudomány feltáró munkálatainak eredményeit figyelemreméltó ujszerű értékelésmód kibontakozása, a marxista metodika és metodológia megújulása jellemzi. Erősödik a rokontudományokkal való interdiszciplináris együttműködés.

* Megjelent az Akadémiai Közlöny XXVIII. (1979.) évfolyamának 7. számában, 79-81. oldal

A művészettörténettudomány igyekszik megfelelni a növekvő társadalmi méretű érdeklődésnek. Feladatait a tudománypolitikai irányelvek és a közművelődési határozat szellemében kívánja megoldani, fontos szerepet töltve be a történelmi tudat formálásában, az általános izlésszint korszerűsítésében és emelésében, műtárgyvagyunk közkinccsá tételében.

Az egyre szélesedő tudományos kutatómunka hatására a vizsgált időszakban megélénkültek a tudományos ülések, viták. Ezek egy része közvetlenül a magyarországi művészettörténet új koncepciójának kialakítását szolgálta és módszertani szempontból értékelte a rokon társadalomtudományok eredményeit.

A vizsgált időszak művészettörténetírásának, a lezajlott vitáknak közös sajátossága, hogy a hagyományos, a stiluskorszakok merev egymásutánjára alapozott művészettörténeti kronológiát felváltja bennük egy társadalomtörténetileg megalapozott, a különféle művészeti irányzatok egymásmellettiségét tükröző módszer.

Midőn a helyzetelemzés egy részről megállapítja, hogy a művészettörténettudomány területén a marxista szemlélet megerősödött, s a marxizmussal szembenálló csoportosulások nincsenek, másik oldalról árnyalt elemzés után arra is rámutat, hogy a tudományágon belül - igen egészséges módon - kitapinthatók a magyar művészettörténetírás különböző iskoláinak körvonalai is, anélkül azonban, hogy szerepük elméleti tisztázása vagy az iskolák, irányzatok kikristályosodása eddig megtörtént volna.

A szakterület egyik gyenge pontja - kétségtelenül továbbra is a kritikai munka, s ezért a szorosan vett szakmai közélet orientáló és szabályozó szerepe korlátozott.

Áttekintést nyújt a helyzetelemzés a tudományág nemzetközi kapcsolatairól is, majd bemutatja a szakterület kutatóhelyeit,

és utal a szerteágazó kutatások összehangolásának nagy fontosságára, a testületek előtt e téren álló jelentős feladatokra.

Az előterjesztést követő elnökségi vita mindenekelőtt megállapította, hogy a helyzetjelentés színvonalas, a tudományág fejlődéséről, problémáiról és feladatairól konkrét és egyben átfogó képet nyújt, határozati javaslatai reálisak. Publikálása ezért célszerű. A felszólalók egyetértettek a helyzetjelentés főbb megállapításaival, különösképpen azzal, hogy a szakterület legproblematisabb szférája a kritikai élet elégtelensége. E jelenség abból is fakad, hogy a művészettörténettudomány maga sem tekinti következetesen feladatának, tudományága szerves részének a művészetelmélet problematikáját. Szemléleti megújulás révén a művészettörténetnek és a művészetelméletnek egységes tudománnyá: művészet-tudománnyá kell válnia.

A vita résztvevői egyetértettek abban is, hogy a tudományág kutatói bázisának strukturáját tovább kell fejleszteni, hogy szükség van az interdiszciplináris együttműködés lehetőségeinek és formáinak kimunkálására, s hogy az eddigieknél erőteljesebben kell törekedni az akadémiai és az oktatási minisztériumi kutatóhelyeken, valamint a kulturális tárca intézményeiben folyó tudományos munkálatok, különösképpen a jövő kutatási terveinek egyeztetésére, összehangolására.

Az Elnökség 20/1979.számú határozata*

1. Az MTA Elnöksége megállapítja, hogy a művészettörténetről szóló helyzetelemzés reális képet nyújt a tudományág fejlődéséről. Felhívja a művészettörténeti kutatóhelyek figyelmét arra,

* A helyzetelemzést az Elnökség 1979. április 24-i ülésén vitatta meg.

hogy az elért eredmények megszilárdítása és továbbfejlesztése érdekében fokozottan támogassák a szakmai tudományos és elvi-módszertani vitákat, biztosítsák a tudományos eredmények kritikai értékelését.

2. Az Elnökség felkéri a Filozófiai és Történettudományok Osztályát, hogy a vitában elhangzottak alapján a Művészettörténeti Bizottsággal együttműködve vizsgálja meg a művészetelméleti kutatások fellendítésének és kiépítésének lehetőségeit, s dolgozza ki erre vonatkozó javaslatait.

3. A művészettörténettudomány további fejlődése, a kutatóhelyek zavartalan és gyümölcsöző együttműködése érdekében a Művészettörténeti Bizottság tegyen erőfeszítéseket a különböző főhatóságokhoz tartozó intézmények terveinek és munkájának összehangolására, a tudományág és a társadalmi igények szempontjából fontos témaajánlások kidolgozására.

4. A magyarországi művészettörténet kézikönyvének előkészítésével és kiadásával kapcsolatos kollektív munkát mind a Kulturális Minisztérium, mind az MTA irányítása alatt működő intézmények tekintsék tudományos tevékenységük fő feladatának.

5. Az Elnökség ajánlja a művészettörténeti kutatásokat folytató kutatóhelyek főhatóságainak (Oktatási Minisztérium, Kulturális Minisztérium, MTA), hogy az egyetemes művészettörténeti kutatások hatékonyságának művelése és a kutatóbázis lehetőség szerinti fejlesztése érdekében az érintett intézményekkel (Szépművészeti Múzeum, ELTE Művészettörténeti Tanszék, Iparművészeti Múzeum, Keletázsiai Múzeum) készítsenek közös tervezetet a kutatási bázis fejlesztésére, a kutatások koordinálására. Ugyanezen intézmények dolgozzanak ki tervet a kutatások megfelelő dokumentációs bázisának kialakítására is.

6. Ajánlja továbbá az Elnökség, hogy az érintett intézmények fordítsanak fokozott gondot a művészettörténészek egyetemi és posztgraduális képzésére. Megállapítja, hogy ennek fejlesztése céljából jelentős és sürgős szervezeti és oktatástechnikai fejlesztésre van szükség. Az egyes kutatóhelyek - összhangban tudományos terveikkel is - a kutatói utánpótlás érdekében lássák el hatékonyabban a tudományos minősítés keretében rájuk háruló feladatokat.

7. Ugyancsak az illetékes főhatóságoknak ajánlja az Elnökség, hogy a muzeumok és a műemlékvédelmi szervek kiállításpolitikáján és gyakorlatán keresztül gondoskodjanak mind a magyarországi művészet klasszikus emléanyagának állandó hozzáférhetőségéről és jó karban tartásáról, mind az új kutatási eredmények gyors és megbízható bemutatásáról.

8. Felhívja az illetékes főhatóságok figyelmét arra, hogy a kőtárak, középkori művészetünk szempontjából pótolhatatlan, ezért felbecsülhetetlen értékű anyagának megmentése azonnali és határozott intézkedést kíván. Az intézkedés rendezze a kőtárak jogállását is.

Megjelent

A történettudomány helyzete

A gyógyszerkutatás helyzete

Az állam- és jogtudományok helyzete

A régészet helyzete

Új genetikai kísérleti módszerek alkalmazása és problémái

A növényvédelmi tudományok helyzete és feladatai

A víruskutatás helyzete és problémái

A klinikai kémia helyzete, feladatai és fejlesztésének irányai

Mezőgazdaságunk fejlesztése és a kutatás

Előkészületben

Az irányítás, vezetés és szervezéstudomány helyzete

Táplálkozásunk helyzete és korszerűsítésének lehetőségei

A meteorológiai tudományok helyzete

A neveléstudomány helyzete

